

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут новітніх освітніх технологій
Кафедра Фінансів ім. С.І. Юрія**

МЕЛЬНИК Лілія Василівна

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ: ТЕОРІЯ,
ПРАКТИКА, ПРОБЛЕМАТИКА / FINANCIAL SUPPORT OF THE
SERVICE SECTOR IN UKRAINE: THEORY, PRACTICE, ISSUES**

спеціальність: 072 – Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок
освітньо-професійна програма – Фінанси

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи ФФзм-21
Л.В. Мельник

_____ підпис

Науковий керівник: к.е.н., доцент
І.Й. Крупяк

_____ підпис

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«___» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри фінансів ім. С.І. Юрія

_____ підпис

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ	6
1.1. Економічна сутність та особливості фінансового забезпечення сфери послуг.....	6
1.2. Роль діджиталізації у сфері фінансових послуг	15
РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	21
2.1. Аналіз сучасного стану фінансового забезпечення сфери послуг.....	21
2.2. Проблемні аспекти фінансового забезпечення сфери послуг в умовах воєнного стану.....	31
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	37
Висновки.....	70
Список використаних джерел.....	73

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Неочікуваним викликом та реальною загрозою національній безпеці загалом, та фінансовій зокрема, стала повномасштабна війна. В таких надзвичайно складних умовах ефективно фінансове забезпечення сфери послуг набуває неабиякого значення. Для фінансового забезпечення сфери послуг необхідно оперативно адаптувати спеціальне законодавство до нових умов та вживати заходів регуляторами (НБУ та НКЦПФР) необхідних важелів впливу на ринок, що включає ухвалення оптимальних рішень для оперативного реагування на системні ризики фінансової галузі та виклики, пов'язані з тривалою війною.

Ринок фінансових послуг є важливим сектором економічної системи країни. Забезпечення результативного та ефективного державного регулювання цього сектору набуває особливої важливості в контексті сучасних викликів та загроз. Зважаючи на зазначене, обрана для дослідження тема є актуальною та своєчасною.

Проблематику розвитку сфери послуг досліджували В. Авер'янов, І. Андрушко, О. Барановський, А. Бондаренко, Н. Внукова, Д. Гетманцев, С. Глібко, А. Дегтяр, Е. Дмитренко, Я. Казюк, Ю. Ковбасюк, М. Крупка, Р. Мельник, Ю. Сафонов, В. Стельмах, Т. Смовженко, В. Ходаківська, І. Шевчук, Т. Фулей та ін. Поряд із переліченими науковцями, на особливостях фінансового забезпечення сфери послуг сконцентрували свою увагу О. Гончаренко, Б. Денисенко, М. Дубини, О. Караваєвої, С. Лепех, Н. Новіков, ІО. Шевчук та ін.

Повномасштабне вторгнення російської федерації актуалізувало дослідження проблем надання фінансових послуг та функціонування фінансового ринку у незвичних умовах, в умовах війни. Дослідження функціонування фінансового ринку під час воєнного стану досліджували С. Діденко, О. Чернишова, А. Чорновол, В. Мирончук, О. Петрик. Активні дискусії щодо повоєнної відбудови країни та пошуку інвестицій для цієї мети

обговорюється на офіційних порталах Національного банку України, Міністерства фінансів України, Національної ради з відновлення України від наслідків війни.

Віддаючи належне здобуткам перелічених науковців, зазначимо про необхідність пошуку нових підходів фінансового забезпечення сфери послуг в сучасних умовах воєнного стану.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – обґрунтувати теоретичні основи фінансового забезпечення сфери послуг, проаналізувати особливості фінансового забезпечення сфери послуг в Україні, виявити проблеми його здійснення та запропонувати напрямки удосконалення.

Для досягнення поставленої мети в роботі вирішено такі завдання:

- розкрито економічну сутність та особливості фінансового забезпечення сфери послуг;
- розглянуто роль діджиталізації у сфері фінансових послуг;
- проаналізовано сучасний стан фінансового забезпечення сфери послуг в Україні;
- висвітлено проблемні аспекти фінансового забезпечення сфери послуг в умовах воєнного стану;
- наведено пріоритетні напрями фінансового забезпечення сфери послуг в Україні.

Об’єкт та предмет дослідження. Об’єктом дослідження є фінансове забезпечення сфери послуг.

Предметом дослідження – відносини з приводу фінансового забезпечення сфери послуг.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: індукції та дедукції, аналізу і синтезу, логіко-семантичний, порівняння, класифікації, групування, графічного зображення та динамічних порівнянь.

Теоретико-інформаційну основу дослідження забезпечили національні та міжнародні нормативно-правові джерела, оприлюднена офіційна

статистична інформація Мінфіну України, НБУ, НКЦПФР, опублікована звітність МВФ, Світового банку, монографічні дослідження та наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, ресурси мережі Інтернет.

Практична значимість отриманих результатів дослідження. Отримані висновки та рекомендації можуть бути використані у процесі вдосконалення фінансового забезпечення сфери послуг в Україні, зокрема запропоновано: шляхи зміцнення та забезпечення інституційної спроможності регуляторів ринку фінансових послуг для задоволення домінуючого публічного інтересу в умовах війни.

Апробація результатів роботи. Окремі положення та результати дослідження опубліковані у збірниках наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія ЗУНУ (теми публікацій: «Теоретична сутність фінансового забезпечення сфери послуг», «Світові тенденції та підходи фінансового забезпечення сфери послуг»).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний текст складає 79 сторінок (основний 70) і включає 5 таблиць, 7 рисунків. Список використаних джерел налічує 53 одиниці і розміщений на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ

1.1. Економічна сутність та особливості фінансового забезпечення сфери послуг

Сукупність усіх галузей, підгалузей і видів діяльності, функціональне призначення яких у системі національної економіки виражається у виробництві й реалізації послуг і духовних благ для населення формує сферу послуг [21].

Сфера послуг як економічна система має ряд особливостей, які значною мірою зумовлені її нематеріальним характером, таких як: видозмінена послідовність проходження стадій виробничого процесу через збігання в часі процесів виробництва та споживання; неможливість здійснення реалізації послуги без взаємодії зі споживачем; високим рівень інституціонального контролю та наявністю численних контролюючих державних органів внаслідок охоплення сферою послуг численних галузей економіки [22, с. 581].

Для ефективної організації функціонування ринку фінансових послуг в умовах війни важливо не лише розуміти основні категорії фінансової діяльності, а й визначити специфічні особливості, які виникають у таких умовах.

Для ефективної організації функціонування ринку фінансових послуг в умовах війни важливо не лише розкрити сутність поняття «фінансова послуга», визначити її характерні ознаки та особливості надання.

Визначення поняття «фінансова послуга» є ключовим елементом для розуміння механізмів цього ринку. Оскільки науковці досі не досягли повної єдності в тлумаченні цього терміна, можна виділити кілька підходів до його розуміння. Аналізуючи визначення «фінансова послуга», представлене в публікаціях вітчизняних та зарубіжних вчених, спершу доцільно виділити такі підходи до розуміння сутності цього явища: розуміння фінансової послуги як

особливої дії чи роду діяльності; розуміння «фінансової послуги» як сукупності дій (операцій) із фінансовими активами та розгляд фінансової послуги як певного виду відносин (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до розуміння сутності поняття «фінансова послуга»

Автор та джерело	Визначення поняття «фінансова послуга»
Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [36]	Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів
М. Дубина [9]	Фінансова послуга – це завершені дії, які є результатом взаємодії між фінансовими установами – продуцентами фінансових послуг та їхніми клієнтами – споживачами фінансових послуг
О. Шевчук [44]	Фінансова послуга – це не тільки як сукупності відповідних фінансових операцій, але й операційних і супровідних послуг. При цьому під операційними послугами доцільно розуміти послуги фінансових установ, що не опосередковують рух фінансових активів, а під супровідними послугами – послуги суб'єктів інфраструктури ринку фінансових послуг
Б. Денисенко [7]	Фінансові послуги – це операції, спрямовані на задоволення індивідуальних фінансових потреб споживачів таких послуг.
Гончаренко О. М., Світлична О.С.[4]	Фінансові послуги передбачають вчинення фактичних та/або юридичних дій з фінансовими активами, а спрямовані такі дії в першу чергу на задоволення інтересів споживачів фінансової послуги, а вже потім про можливих зацікавлених третіх осіб
С. Лепех [16]	Фінансова послуга – це сукупності дій фінансових організацій із фінансовими активами в інтересах фізичних осіб
О. Караваєва [10]	Фінансова послуга – сфера фінансових відносин щодо трансформації грошових коштів у грошовий капітал
Н. Новіков [28]	Фінансова послуга – це фінансові зобов'язання, що виникають у провайдера фінансової послуги перед її споживачами у зв'язку з рухом грошового капіталу, втіленому у фінансові інструменти, і фінансова процедура, що передбачає здійснення певного переліку дій із фінансовими активами у визначеній послідовності

Згідно з підпунктом 5 пункту 1 статті 1 Закону України від 12.07.2001 р. № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансова послуга визначається як: «операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством –

за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів» [31].

На підставі наведеного положення Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», можна виділити ознаки фінансової послуги, а саме: «1) зазначені операції здійснюються на користь третіх осіб; 2) предметом таких операцій є фінансові активи; 3) мета операцій – одержання прибутку або збереження реальної вартості фінансового активу» [36].

Підпункт 64 п.1 ст.1 Закону України від 14.12.2021 р. «Про фінансові послуги та фінансові компанії» визначає фінансову послугу як «операцію або декілька операцій, пов'язаних однією правовою метою, з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги» [35]. Відповідно до п. п. 67 п. 1 ст.1 зазначеного закону, «фінансові засоби – кошти, банківські метали, фінансові інструменти, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до фінансових інструментів» [35].

На підставі наведеного положення Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», можна виділити ознаки фінансової послуги, а саме: 1) зазначені операції здійснюються на користь третіх осіб; 2) предметом таких операцій є фінансові засоби [35].

На підставі наведених положень, доходимо висновку, що фінансові послуги надаються на користь третіх осіб. При цьому зауважимо, що саме в рамках конструкції договору на користь третьої особи, реалізуються фінансові послуги, що знайшло відображення у наведених визначеннях фінансової послуги.

В законодавстві фінансова послуга визначається через категорію «операція» (операції). Відповідно до підпункту 36 пункту 1 статті 1 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» «операція—окрема дія або комплекс взаємопов'язаних дій надавача фінансових послуг, які він

здійснює щодо фінансового засобу та/або клієнта» [35].

Хоружій С. пропонує розглядати фінансову послугу як «діяльність з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах споживачів та/або третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів» [43, с. 85].

Солошкіна І. запропонувала наступне визначення поняття фінансової послуги як «господарську операцію із грошовими коштами, цінними паперами та борговими зобов'язаннями, що здійснюється за плату фінансовими установами в інтересах замовників послуг споживачів, та можливих третіх осіб за власний рахунок фінансових установ, або за рахунок споживачів чи третіх осіб, або за рахунок грошових коштів, залучених від інших осіб з метою збереження їх реальної вартості, а у випадках передбачених договором, отримання прибутку споживачем» [39, с. 392].

Дроздова Н. визначила зміст та сформулювала поняття фінансової послуги «як різновид діяльності відповідного суб'єкта господарювання, який надає послугу; фінансова послуга належить до нематеріальних послуг; фінансова послуга супроводжується відповідним рухом фінансових активів (грошових коштів, цінних паперів, боргових зобов'язань та прав вимоги боргу, що не має статусу цінних паперів, включаючи будь-які види лотерейних та інших подібних білетів, які передбачають видачу грошового або майнового виграшу); зазначений рух фінансових активів передбачає здійснення учасниками таких послуг відповідної фінансової операції; наявність професійного складу суб'єктів фінансових послуг, які надають таку послугу і здійснюють функцію фінансового посередництва» [8, с. 8].

Яценко І. пропонує визначення поняття «...фінансова послуга - сукупність фінансових технологій, що використовуються фінансовими корпораціями у процесах управління грошовими потоками, які опосередковуються рухом фінансових активів, зустрічних фінансових

зобов'язань і втілюються через відповідні фінансові інструменти, у цілях реалізації фінансових інтересів економічних агентів...» [49, с. 76].

Ми поділяємо точку зору, що поняття «фінансова послуга» у розумінні діяльності, яка здійснюється, має більш широкий зміст, ніж «фінансова операція». Оскільки фінансова послуга реалізується особою, яка її надає шляхом послідовних відповідних дій, які не слід ототожнювати з самою діяльністю, тому фінансова операція є складовою фінансової послуги [45].

Кузьменко К.Е. зазначає, що ринок фінансових послуг є невід'ємною частиною фінансового ринку (в широкому сенсі) і, водночас специфічною сферою суспільних відносин, спеціальним об'єктом яких є фінансова послуга, що за своїми ознаками відрізняється від інших послуг [15].

З цього приводу також найбільш аргументованими є наукові розробки І. Юрія та О. Луцишина. Досліджуючи теоретико-концептуальні основи функціонування ринку фінансових послуг, вчені акцентують увагу на існуванні між фінансовим ринком і ринком фінансових послуг об'єктивно зумовленої функціональної детермінованості, а саме [48, с. 58]:

1. Трансформації грошових коштів у фінансовий капітал можливі завдяки використанню такого унікального інструменту, як фінансовий ринок. Проте ускладнення форм і способів розміщення цього капіталу об'єктивно спричинило появу нових видів професійної діяльності, орієнтованих на обслуговування власників капіталу, що в результаті призвело до виникнення нової категорії - «фінансова послуга».

2. З огляду на те, що в широкому розумінні фінансовий ринок є ринком, де об'єктом купівлі-продажу виступають різноманітні фінансові інструменти та фінансові послуги. Між ринком фінансових послуг і фінансовим ринком існує взаємозв'язок, що спричиняє їх ототожнення [48, с. 58].

В свою чергу, І. Мойсеєнко кваліфікує ринок фінансових послуг «як особливу, притаманну тільки ринковій економіці сферу економічних взаємовідносин, де здійснюються купівля-продаж, розподіл і перерозподіл фінансових активів країни між сферами економіки» [20, с. 11]. Дослідник

пропонує тлумачити поняття ринку фінансових послуг як «сферу діяльності учасників ринків фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг» [20, с. 11].

Проведений аналіз поглядів учених на дефініцію «фінансова послуга» засвідчив наявність значної кількості підходів та відсутність єдності у тлумаченні даного поняття, оскільки кожен досліджує це поняття з різних точок зору і зосереджується на окремих його аспектах. Проте, не беручи до уваги різноманітність підходів, можна виокремити спільні твердження:

- фінансова послуга передбачає провадження діяльності з операцій з фінансовими активами, фінансовими зобов'язаннями та рухом грошових потоків;
- фінансова послуга провадиться фінансовими установами в інтересах клієнтів;
- на фінансові послуги здійснюють вплив зміни в міжнародній фінансовій системі та глобалізація, що необхідно враховувати досліджуючи це поняття;
- в умовах цифрової трансформації суспільства при дослідженні фінансових послуг доцільно також враховувати роль фінансових цифрових технологій у наданні конкурентоспроможних фінансових послуг [14, с.304].

Представлені вище науково обґрунтовані формулювання поняття «фінансова послуга» дозволяють стверджувати, що перш за все, це діяльність, пов'язана із оперуванням певними фінансовими активами, в другу чергу, фінансові послуги надаються спеціальними суб'єктами фінансовими посередниками.

З огляду на вищевказане пропонуємо у підпункті 64 пункту 1 статті 1 Закону України від 14.12.2021 р. № 1953-IX «Про фінансові послуги та фінансові компанії» викласти визначення фінансової послуги як «діяльність надавача з реалізації операції або операцій, «з фінансовими засобами, що здійснюються в інтересах інших осіб, ніж надавач такої фінансової послуги, а також послуги, прямо визначені спеціальними законами як фінансові послуги» [35].

Таке трактування фінансової послуги як діяльності дозволить узгодити визначення фінансової послуги, надане у Законі України від 14.12.2021 р. «Про фінансові послуги та фінансові компанії» із загальними положеннями про послуги, закріпленими у главі 63 ЦКУ та доктринальними положеннями, які характеризують послугу як об'єкт цивільних прав.

Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» визначає фінансову послугу, як «операцію з фінансовими засобами, до яких, відповідно до підпункту 67 пункту 1 статті 1 з Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» належать «кошти, банківські метали, фінансові інструменти, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не віднесені до фінансових інструментів»». Отже, однією із складових елементів фінансових засобів, є фінансові інструменти. Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» не конкретизує види фінансових інструментів, проте вони закріплені у низці інших нормативних актів [35].

Види фінансових платіжних послуг. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», фінансовими вважаються такі послуги: «а) торгівля валютними цінностями; б) залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення; в) фінансовий лізинг; г) надання коштів у позику, в тому числі й на умовах фінансового кредиту; д) надання гарантій; е) фінансові платіжні послуги; є) послуги у сфері страхування; ж) діяльність у системі накопичувального пенсійного забезпечення; з) професійна діяльність на ринках капіталу; и) факторинг; і) банківські та інші фінансові послуги, що надаються відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»» [36].

Стаття 4 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» до видів фінансових послуг відносить: « а) страхування; б) надання коштів та банківських металів у кредит; в) залучення коштів та банківських металів, що підлягають поверненню; г) фінансовий лізинг; д) факторинг; е) надання гарантій; є) торгівля валютними цінностями; ж) фінансові платіжні послуги; з) фінансові послуги, що надаються в межах професійної діяльності на ринках

капіталу, передбаченої частиною другою статті 41 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки»» [35].

У науковій літературі наводяться різні класифікації фінансових послуг. В основу найпоширенішої класифікації фінансових послуг покладено вид діяльності надавача фінансових послуг. За цим критерієм розрізняють банківські послуги та небанківські послуги. Банківські послуги надаються виключно банками. Значна кількість фінансових послуг, закріплених в законодавстві України є саме банківськими: «залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення, фінансовий лізинг, надання коштів у позику, зокрема й на умовах фінансового кредиту, фінансові платіжні послуги, факторинг тощо» [13].

Поняттям небанківських послуг, охоплюються, звісно, всі інші види послуг, перелік яких є досить обширним, зокрема, послуги їх страхування, послуги, які надаються недержавними пенсійними фондами, кредитними спілками, лізинговими компаніями тощо. Особливе місце серед небанківських послуг займають інвестиційні. «Фінансові послуги можуть розглядатись як інвестиційні відносно окремих фінансових інструментів: переказні цінні папери; інструменти грошового ринку; паї колективних інвестиційних фондів; похідні інструменти (опціони, ф'ючерси, свопи, форварди)» [35].

Кожен вид фінансових послуг, у свою чергу, складається з підвидів. Так, підвидами банківських послуг є депозитні, розрахункові, кредитні послуги тощо. Інвестиційні послуги за місцем їх надання за місцем їх надання поділяються на біржові та позабіржові послуги, за предметом – на послуги із цінними паперами, валютними цінностями тощо.

Небанківські послуги, зокрема, страхові, в залежності від предмета, поділяються на послуги зі страхування життя, здоров'я та працездатності фізичних осіб; послуги зі страхування майна фізичних осіб; послуги зі страхування відповідальності фізичних осіб, послуги зі страхування цивільно-правової відповідальності приватного нотаріуса тощо. Для суб'єктів господарювання існують певні види страхових послуг, зокрема, «послуга зі

страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яку може бути заподіяно довкіллю або здоров'ю людей під час зберігання та застосування пестицидів і агрохімікатів, послуга зі страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів на випадок настання негативних наслідків при перевезенні небезпечних вантажів, послуга зі страхування майнових ризиків при промисловій розробці родовищ нафти і газу у випадках, передбачених Законом України «Про нафту і газ» від 12.07.2001, № 2665-III тощо».

В літературі розрізняють фінансові послуги за тривалістю фінансової послуги і метою її споживання. За тривалістю послуги бувають стратегічні та поточні. «Стратегічні – дозволяють споживачу фінансової послуги розробити і досягти істотних стратегічних перетворень. Поточні – спрямовані на досягнення мети клієнта у найоптимальніший спосіб (залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення, надання коштів у позику тощо). Оперативні – дозволяють споживачу в найкоротший час реалізувати мету (послуги ломбардів, споживче кредитування тощо)» [1, с. 98].

За призначенням фінансові послуги поділяють на: професійні та споживчі. Споживчі фінансові послуги є найпоширенішими послугами, та охоплюють депозитні операції, надання споживчих кредитів, розрахункові операції.

Професійними, тобто тими, які потребують праці висококваліфікованих фахівців є «банківські послуги, страхові, консалтингові, з оцінки майна та інші» [17].

За рівнем платності (комерціалізації) розрізняють платні та безоплатні фінансові послуги. «На ринку фінансових послуг переважають платні послуги. Безоплатні фінансові послуги можуть надаватися в цілях залучення нових клієнтів, збільшення фінансових ресурсів oferentів таких послуг, розширення асортименту суміжних фінансових операцій та підвищення рівня обслуговування клієнтів» [38, с. 70].

За рівнем використання цифрових технологій послуги поділяються на

традиційні (класичні) фінансові послуги та цифрові фінансові послуги. Традиційні (класичні) послуги надаються без залучення цифрових технологій. Цифрові фінансові послуги розуміють як «вид економічної діяльності в умовах цифрової економіки, що стосується купівлі-продажу фінансового продукту у формі цифрової транзакції, в основу якого покладено процес створення та розподілу цінності для споживача у матеріальній чи нематеріальній формі за допомогою цифрових технологій» [37, с. 143].

1.2. Роль діджиталізації у сфері фінансових послуг

В сучасному світі діджиталізація стала своєрідною «революцією» у сфері фінансових послуг. Завдяки впровадженню цифрових технологій значно підвищилися ефективність і доступність фінансових послуг, спростилося управління фінансами для споживачів і полегшилися транзакції для підприємств.

Особливий поштовх до розвитку цифровізації у фінансовій сфері відбувся під час «ковідного» періоду. Пандемія COVID-19 яскраво продемонструвала переваги цифровізації та ІТ-технологій. Використання ІТ-рішень дозволило людям отримувати доступ до фінансових продуктів і послуг, продовжувати роботу та здійснювати фінансові операції, перебуваючи вдома під час карантину.

Нижче наведемо приклади діджиталізації фінансових послуг у різних сферах.

Інтернет-банкінг: діджиталізація дозволила клієнтам управляти своїми фінансами в режимі онлайн, включаючи перевірку залишків на рахунках, переказ грошей між рахунками, оплату рахунків та подання заявок на кредити. Як вірно зазначають зарубіжні фахівці, «саме Covid-19 та карантин також стимулювали онлайн-банкінг, особливо платежі. Незважаючи на те, що використання послуг онлайн-банкінгу значно збільшало, серйозних проблем

із подальшим функціонуванням систем не виникало. Це показує, що швидкий перехід на діджиталізацію в банках можливий, і до цього є бажання. Ще одне свідчення того, що під час карантину в умовах пандемії банки відкрили» [51].

Незважаючи на широке використання банківських послуг у мережі Інтернет, визначення поняття інтернет-банкінгу у законодавстві відсутнє. Звертаючись до Постанови НБУ № 34 від 30.04.2002 р., Розпорядження КМУ «Щодо виконання у 2006 р. Плану дій Україна-ЄС» [47] та Розпорядження КМУ «Про схвалення концепції розвитку та цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження Плану заходів щодо її реалізації» [34], слід зазначити, що у зазначених нормативних актах такі поняття як «інтернет-банкінг», «електронний банкінг», «віртуальний банк» є тотожними, визначення не надаються.

У науковій літературі виокремлюються такі ознаки інтернет-банкінгу: «чітко визначений перелік послуг, що надаються, динамічність, зручність у використанні, зручність, ефективність у часі».

Клейменова С. М. виокремлює замість ознак наступні «...критерії якості надання банківських послуг у світлі діджиталізації: оперативність; тимчасове «секвестрування»; масштабування; оптимізація» [12, с. 29].

На нашу думку, інтернет-банкінгу притаманні ще такі ознаки, як: споживання у процесі її надання, оплатність, економічно-фінансовий характер, надається на основі договору, такі послуги надаються банками. Отже, інтернет-банкінгу притаманні ознаки фінансової послуги.

Мобільний банкінг став важливим елементом сучасної фінансової екосистеми. Широке розповсюдження смартфонів дало клієнтам можливість управляти своїми фінансами «на ходу». Завдяки мобільним банківським додаткам користувачі отримують швидкий доступ до інформації про стан рахунків, здійснюють транзакції, оплачують послуги та керують фінансовими операціями з будь-якого місця, де є доступ до інтернету.

Багато банківських та інших фінансових послуг тепер доступні просто за допомогою мобільних телефонів. Особливо, якщо взяти до уваги той факт, що

«близько 1,1 мільярда осіб або близько 2/3 людей, які не мають рахунків у банку, мають мобільний телефон» [50]. Такий розвиток міг би або забезпечив легкий доступ до банківських послуг для населення в цілому, що не користується банківськими послугами. «Використання мобільних телефонів та інших технологій у банківській сфері також підвищує зацікавленість населення у використанні послуг за нижчою ціною, витрачаючи менше часу та не відвідуючи відділення банку» [52].

Цифрові платежі. Діджиталізація дозволила клієнтам здійснювати платежі за допомогою своїх мобільних пристроїв з такими опціями, як мобільні «гаманці», програми для цифрових платежів та безконтактні платежі.

Цифрові платежі набули популярності в Україні останніми роками завдяки зростанню електронної комерції та ширшому використанню мобільних пристроїв. На нашу думку, до таких послуг можна віднести наступні.

Платіжні онлайн-платформи. В Україні є кілька онлайн-платіжних платформ, таких як PayPal, Приват24 та ін., які дозволяють клієнтам здійснювати платежі в Інтернеті з використанням своїх банківських рахунків або кредитних карток.

Мобільні платіжні програми. Мобільні платіжні програми, такі як Google Pay та Apple Pay, стають все більш доступними в Україні, дозволяючи клієнтам здійснювати платежі за допомогою своїх мобільних пристроїв.

Цифрові гаманці. В Україні є кілька цифрових гаманців, таких як Payoneer, Skrill і WebMoney, які дозволяють клієнтам зберігати кошти і здійснювати платежі в Інтернеті.

Безконтактні платежі. Багато ритейлерів в Україні тепер приймають безконтактні платежі з використанням дебетових та кредитних карток, а також мобільних пристроїв.

Загалом цифрові платежі стають все більш поширеними в Україні, і багато українців віддають перевагу зручності та безпеці здійснення платежів онлайн або за допомогою мобільних пристроїв. Цілком ймовірно, що найближчими роками популярність цифрових платіжних сервісів в Україні

продовжуватиме зростати.

Наступною «діджиталізованою» фінансовою послугою, на нашу думку, є робо-консультації: діджиталізація дозволила розробити роботизовані консультаційні послуги, які використовують алгоритми та машинне навчання для надання клієнтам автоматизованих інвестиційних рекомендацій.

Робоконсультаційні послуги є новими в Україні, але вони починають набирати обертів у міру того, як дедалі більше українців виявляють інтерес до інвестування та управління своїми фінансами. Ось кілька прикладів робоконсультацій, доступних в Україні:

Altcraft: Altcraft – це український сервіс роботів-консультантів, який надає персоналізовані інвестиційні портфелі на основі толерантності до ризику та інвестиційних цілей клієнта.

Fin.do: Fin.do – це мобільний додаток, який надає клієнтам поради щодо фінансового планування та інвестицій, використовуючи алгоритми для аналізу фінансових даних клієнта та надання персоналізованих рекомендацій.

RichX: RichX – українська фінтех-компанія, яка пропонує послуги робота-консультанта з інвестицій у криптовалюту, а також традиційні активи, такі як акції та облігації.

YouControl: YouControl – це український сервіс, який надає фінансову та юридичну інформацію про підприємства, допомагаючи клієнтам приймати обґрунтовані інвестиційні рішення.

Робо-консультації в Україні все ще знаходяться на ранніх стадіях розвитку, але вони можуть зробити інвестування доступнішим для українців, у яких може не бути часу чи ресурсів для самостійного управління своїми фінансами. Оскільки популярність робо-консультацій в Україні продовжує зростати, цілком імовірно, що все більше компаній почнуть пропонувати ці послуги, надаючи клієнтам більше можливостей для вибору.

Технологія блокчейн, як фінансова послуга: діджиталізація також дозволила розробити технологію блокчейн, яка використовується для створення децентралізованих цифрових валют, таких як біткойн, а також для безпечного

та прозорого ведення обліку фінансових транзакцій.

Технологія блокчейн, як і раніше, є відносно новою концепцією у сфері фінансових послуг в Україні, але вона може зробити революцію в тому, як проводяться фінансові операції в країні. Ось кілька прикладів того, як технологія блокчейну використовується як фінансова послуга в Україні: Криптовалюти: в Україні зростає кількість криптовалютних бірж, таких як Kuna.io, BTCU.biz та Cryptex.net, які дозволяють клієнтам купувати та продавати цифрові валюти з використанням технології блокчейн. Смарт-контракти. Смарт-контракти на основі блокчейну використовуються в Україні для забезпечення безпечних та прозорих транзакцій у таких областях, як нерухомість, логістика та управління ланцюжками постачання.

Перевірка цифрової особи. Технологія блокчейн використовується для розробки рішень для перевірки цифрової особи, які можна використовувати у фінансових послугах, таких як перевірка особи клієнтів, які подають заявки на отримання кредиту або відкриття банківських рахунків.

Фінансування ланцюжка постачання. Технологія блокчейн використовується для створення більш ефективних систем фінансування ланцюжка поставок, що забезпечує більш швидке та безпечне фінансування для бізнесу.

Краудфандинг: в Україні розробляються краудфандингові платформи на основі блокчейну, такі як YouToken та CrypStock, які дозволяють стартапам та підприємцям залучати кошти від глобального пулу інвесторів.

Оскільки технологія блокчейну продовжує розвиватись, вона може зруйнувати традиційні фінансові послуги та створити нові можливості для фінансових інновацій в Україні. Тим не менш, все ще існують нормативні та юридичні проблеми, які необхідно вирішити, перш ніж фінансові послуги на основі блокчейну зможуть набути більшого поширення в країні.

Також, цілком підтримуємо пропозицію Т. В. Степановою, яка пропонує виокремлювати електронні реєстри, як певний вид діджиталізації фінансових послуг. Так, вона зазначає, що «в сфері надання фінансових послуг також

сформовано Державний реєстр фінансових установ (<http://kis.nfp.gov.ua>), Єдиний реєстр бюро кредитних історій (<https://ubki.ua>) та впроваджено декілька корисних модулів: Інформація про власників істотної участі у банках (<http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article>); Перевірка чинності полісу, страховика, зеленої карти, страхового агента МТСБУ (https://cbd.mtibu.kiev.ua/MTSBU_Pages/Tree.aspx); Перевірка МАЛУС (https://cbd.mtibu.kiev.ua/MTSBU_Pages/Tree.aspx); Пошук у реєстрі страхових агентів (<https://cbd.mtibu.kiev.ua/MTS.../Parameters/SearchParams.aspx>)» [40, с. 204-205].

Підсумовуючи, слід зазначити, що незважаючи на позитивні сторони, широке застосування нових технологічних рішень у діяльності банків призводить до зміни їхніх бізнес-моделей. Всі ці зміни, нові можливості також можуть загрожувати стабільності та безпеці фінансової системи. Цілком погоджуємося з точкою зору, що «для запобігання таким ризикам органи нагляду повинні використовувати сучасні цифрові можливості для більш ефективної реалізації своїх операційних завдань, вносячи необхідні корективи до своєї операційної стратегії».

Зазначена вище класифікація фінансових послуг віддзеркалює їх поділ за притаманними їм ознаками, цей перелік не можна вважати вичерпними, а отже, в літературі поділяють фінансові послуги «за рівнем державного регулювання: ліцензовані та неліцензовані; залежно від способу надання: он-лайн та офлайн послуги тощо» [19, с. 70].

Одна й та ж фінансова послуга може одночасно відповідати кільком критеріям, зокрема, банківська послуга може бути платіжною та неплатіжною, платіжна, своєю чергою, може бути класичною (традиційною) та цифровою. Практичне значення поділу фінансових послуг на види полягає в тому, що кожний вид фінансових послуг відрізняється специфічним регулюванням, з відповідними вимогами щодо надавачів послуг щодо їх авторизації, реалізації наглядових на контролюючих функцій відповідних органів за додержанням вимог законодавства у сфері надання фінансових послуг тощо.

РОЗДІЛ 2

ДІЮЧА ПРАКТИКА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз сучасного стану фінансового забезпечення сфери послуг

Сфера послуг є значним сектором економіки України, в якому створюється більше 50% українського ВВП. На сектор обслуговування також припадає істотна частина зовнішньої торгівлі України. Розвитку сфери послуг сприяла наявність кваліфікованих людських ресурсів в Україні, а зростання міжнародної торгівлі послугами значною мірою обумовлюється специфічним та вигідним гео економічним положення України між країнами Азії та Європи. Однак потенціал сфери послуг та міжнародної торгівлі послугами не використовується в повному обсязі, що пов'язано з негативним впливом низки факторів на функціонування сектору. [25, с.157].

Сфера послуг створює більше половини ВВП найрозвинутіших країн світу та низки успішних країн, що розвиваються, і є одним із вирішальних чинників, який безпосередньо впливає на конкурентні позиції країн на світових ринках. В Україні сфера послуг також демонструє активний та динамічний розвиток. Як і в розвинутих країнах, сфера послуг України є важливим сектором національної економіки, в якому створюється суттєва частина ВВП та в якому задіяна значна частка трудових ресурсів країни.

Сфера послуг є перспективною галуззю економіки України, котра динамічно розвивається. За період 2017-2021 років спостерігалось стабільне збільшення обсягів вироблених та реалізованих в Україні послуг (рис. 2.1). За досліджуваний період відбувалося збільшення обсягу вироблених послуг в середньому майже на 16,5% щороку. Найшвидше обсяг вироблених послуг збільшувався в 2017-2018 роках – за даний період обсяг реалізованих послуг зріс на 20,98%. В 2019 році темпи зростання дещо сповільнились порівняно з попереднім роком – обсяг реалізованих послуг зріс на 17,99%. В 2020 році відбулось суттєве сповільнення темпів зростання обсягів вироблених послуг: темп приросту в даному році був на рівні 7,05%. Причиною подібного

уповільнення були введені на фоні пандемії коронавірусу карантинні обмеження, що призвели до скорочення виробництва окремих видів послуг (в першу чергу, послуг, що потребували безпосереднього людського контакту та які пов'язані з масовим скупченням людей, таких як пасажирські перевезення, громадське харчування тощо). В 2021 році спостерігалось пришвидшення зростання виробництва послуг (ріст на 20,39% порівняно з 2020 роком). Загалом, у 2021 році обсяг вироблених послуг сягнув 5027687 млн грн., тобто зріс на 2294458 млн грн. або в 1,84 рази у порівнянні з показником 2017 року [3]. В 2022 році відбулось скорочення обсягів вироблених та реалізованих послуг, що пов'язано з частковою зупинкою економіки на фоні повномасштабної війни на території України.

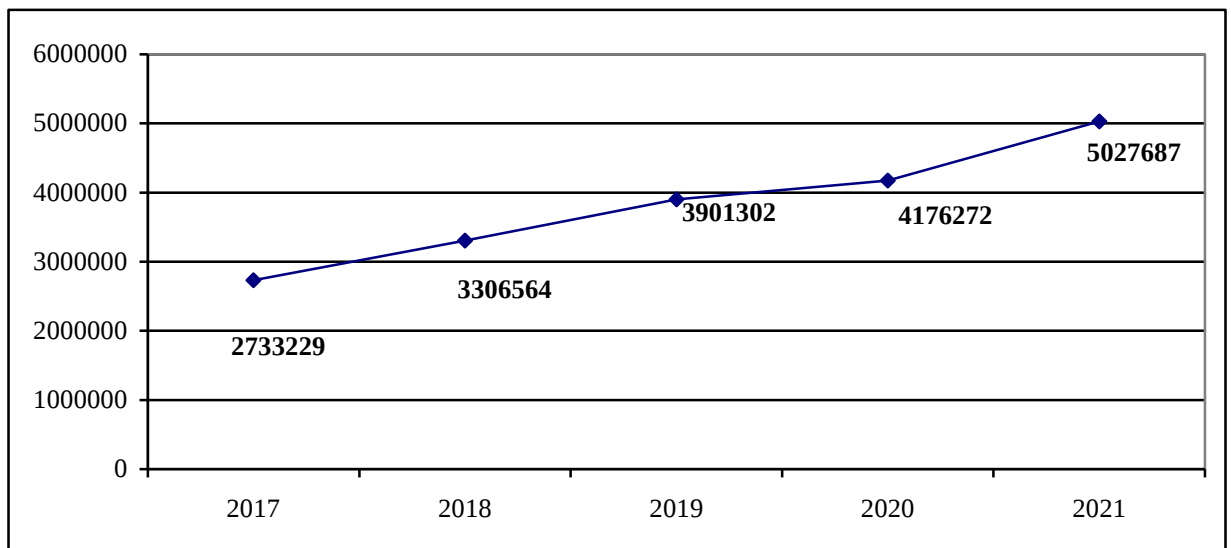

Рис. 2.1. Обсяг вироблених в Україні послуг за період 2017-2021 років

Джерело: складено автором за даними [3]

В період 2017-2021 років на сектор обслуговування припадало більше 50% ВВП України [3]. Разом з тим за досліджуваний період доля послуг в українському ВВП не демонструвала стабільної тенденції. В період 2017-2020 років спостерігалось стійке зростання частки сфери послуг (за даний період вона збільшилась на 4,83%). В 2021 році відбулось скорочення долі послуг у структурі ВВП (зменшення майже на 4%), що було зумовлено активним

відновленням і нарощенням обсягів виробництва промисловості та сільського господарства після введених в 2020 карантинних обмежень [3]. Загалом, за період 2017-2021 років частка сфери послуг в структурі ВВП зростає майже до 52% (рис. 2.2). Висока частка сфери послуг в структурі ВВП свідчить про її вирішальну роль у формуванні національного продукту країни.

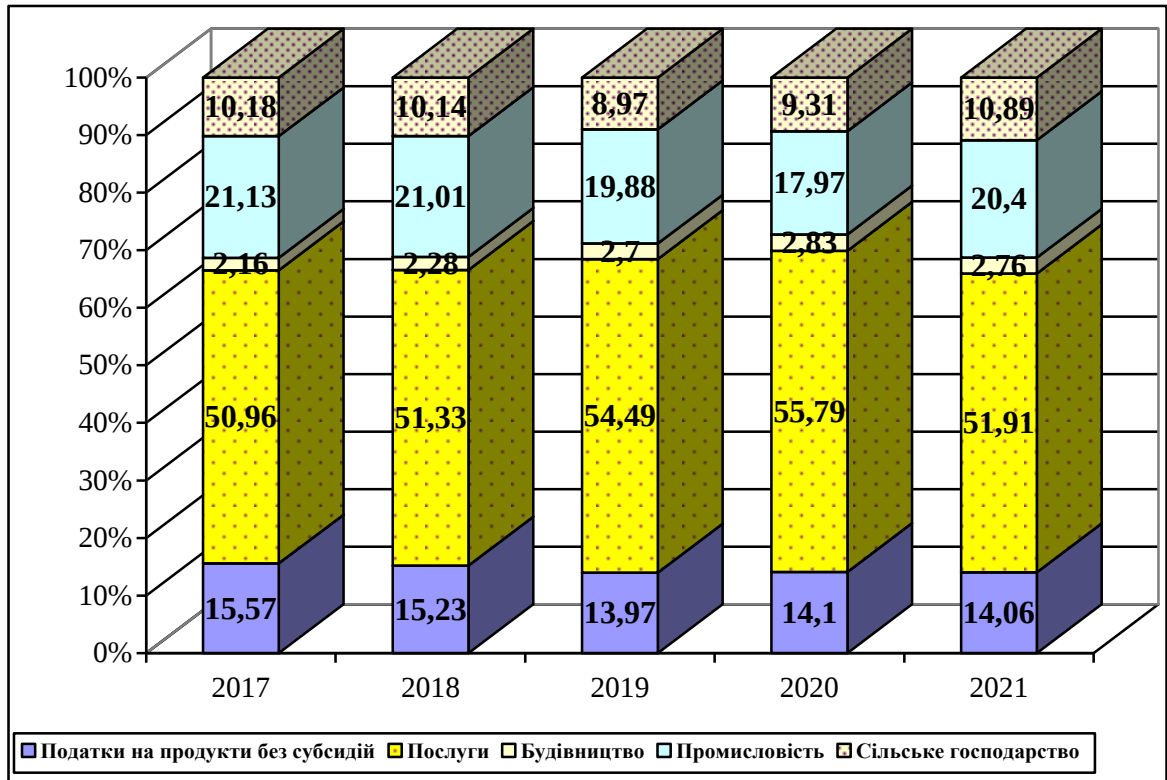

Рис. 2.2. Структура ВВП України в 2017-2021 роках

Джерело: складено за даними [3]

Крім того, на структуру ВВП і частку послуг в ньому значно вплинули об'єктивні умови розвитку і функціонування української економіки. Зокрема як агросектор так і промисловість для забезпечення ефективності власної діяльності використовують послуги різних видів, в першу чергу транспортні. Взаємодія сфери послуг з іншими сферами господарської діяльності створює синергетичний ефект та забезпечує зростання частки послуг у структурі ВВП. Тому ефективний розвиток і функціонування даної сфери є необхідним для забезпеченням сталого економічного розвитку.

В 2022 відбулось зниження загального обсягу реалізованих послуг через повномасштабну війну в Україні та викликані нею часткову зупинку

економічної діяльності в прифронтових регіонах, переміщення бізнесу та загальне зниження попиту. Разом з тим, темпи спаду в західних регіонах були дещо нижчі, а скорочення обсягів виробництва інформаційних послуг було меншим, порівняно з іншими видами послуг. Причиною цього є значно менші масштаби закриття бізнесу на заході України, переміщення в західні регіони виробництв з півдня та сходу, внутрішня міграція робочої сили, а також швидке відновлення діяльності ІТ-підприємств після переїзду в відносно безпечні регіони.

Географічна структура реалізованих послуг в Україні в 2021 році наведена на рис. 2.3.

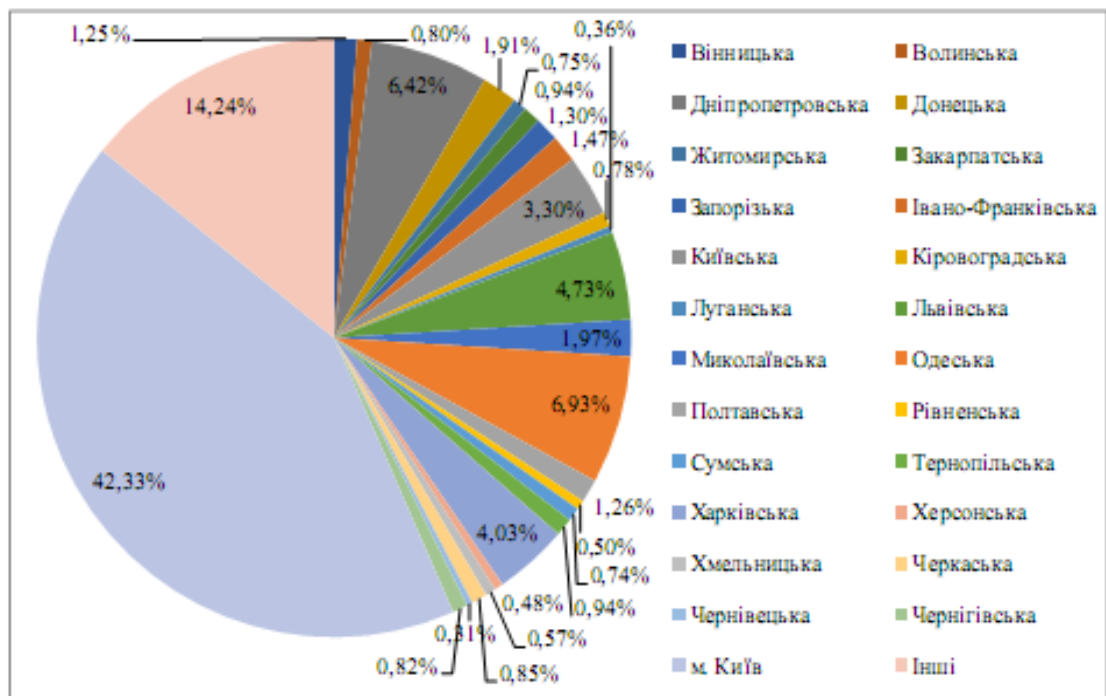

Рис. 2.3. Структура реалізованих в Україні послуг в 2021 році за регіонами

Джерело: складено за даними [29-32].

Згідно даних рис. 2.3 найбільше в 2021 році послуг було вироблено та реалізовано в м. Київ. На столицю припадало більше 40% всіх вироблених і реалізованих послуг. Другою за обсягом є частка інших, під якими розуміються підприємства, що надали до статистичних органів звіти без розподілу за регіонами.

На них припадало більше 14% всіх вироблених послуг. Значними також були частки Одеської (майже 7%), Дніпропетровської (майже 6,5%), Львівської (майже 5%), Харківської (більше 4%) та Київської областей (більше 3%). Частки решти областей становлять менше 3% кожна [29-32]. Подібне домінування в структурі даних областей пов'язано з тим, що саме в цих областях концентрується значна частина населення та розташована велика кількість малих підприємств надавачів послуг.

За даними Державної служби статистики в Україні в сфері послуг задіяна більшість суб'єктів господарювання [11]. За досліджуваний період 2017-2021 років близько 90% всіх суб'єктів господарювання в Україні здійснювали реалізацію фінансових та нефінансових послуг. Варто відмітити, що за період 2017-2020 років спостерігалось стійке збільшення кількості суб'єктів, залучених до сфери послуг: за даний період загальна кількість суб'єктів господарювання, які реалізують послуги, зросла на 162607 одиниці або на 10,46% (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності в Україні у 2017-2021 роках

		Всього	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Послуги
1		2	3	4	5	6
2017	од.	1805144	76593	123876	50261	1554414
	% від Σ	100	4,24	6,86	2,78	86,11
	% попер. періоду	96,76	102,64	97,49	100,11	96,32
2018	од.	1839672	76328	125859	52531	1584954
	% від Σ	100	4,15	6,84	2,86	86,15
	% попер. періоду	101,91	99,65	101,60	104,52	101,96
2019	од.	1941701	75450	130324	56855	1679072
	% від Σ	100	3,89	6,71	2,93	86,47
	% попер. періоду	105,55	98,85	103,55	108,23	105,94
2020	од.	1973652	73368	126337	56926	1717021
	% від Σ	100	3,72	6,40	2,88	87,00
	% попер. періоду	101,65	97,24	96,94	100,12	102,26

	1	2	3	4	5	6
2021	од.	1956320	70803	121787	56627	1707103
	% від Σ	100	3,62	6,23	2,89	87,26
	% попер. періоду	99,12	96,50	96,40	99,47	99,42
Середній	Абсолютний приріст, од	37794	+1447,5	+522,25	1591,5	38172,25
	Темп росту, %	102,03	98,05	99,58	103,03	102,37
	Темп приросту, %	2,03	-1,95	-0,42	3,03	2,37

Джерело: складено за даними [11]

Подібний стійкий ріст кількості надавачів послуг пов'язаний зі збільшенням кількості фізичних осіб-підприємців та відкриттям великої кількості малих та середніх підприємств, яке зумовлено стійким розвитком окремих галузей сектору обслуговування, таких як сфери торгівлі та ІТ-послуг. В 2020-2021 роках відбулось незначне скорочення кількості підприємств, що функціонують в сфері послуг (зменшення на 9918 підприємств чи 0,58%) [11]. Основною причиною цього було згортання діяльності частини підприємств торгівлі, транспорту, охорони здоров'я та тимчасового розміщення в результаті зниження попиту на їх послуги на фоні триваючої пандемії коронавірусу.

В 2021 році майже половина підприємств надавачів послуг займалося реалізацією послуг, пов'язаних з торгівлею та ремонтом (777419 підприємств або 45,54% від усіх підприємств, що реалізували послуги) [11]. Це можна пояснити тим, що даний вид послуг в основному надають фізичні особи-підприємці та малі підприємства, велика кількість яких діє на ринку.

В 2022 році, незважаючи на військові дії на території України, кількість підприємств, що здійснюють реалізацію послуг, суттєво не зменшилась. Крім безпосереднього знищення підприємств сфери обслуговування та необхідної для їх функціонування інфраструктури, військові дії призвели до масового переміщення населення, в тому числі надавачів послуг, що, враховуючи нерозривність процесів виробництва та реалізації послуг, призвело до зупинки діяльності галузей сфери послуг в окремих регіонах країни. Початок війни та її

продовження зумовили припинення функціонування малих підприємств виробників послуг навіть у регіонах, на території яких військові дії не відбувались (в першу чергу в західних областях України). Однак, саме малі підприємства сервісного сектору найшвидше відновлюють свою діяльність в тилових та звільнених областях завдяки високому попиту на послуги та відносній легкості повторного відкриття. Крім того, деякі підприємства сфери послуг продовжували свою діяльність навіть під час воєнних дій, працювали на безоплатній основі або переорієнтувались на волонтерську діяльність [23, с. 14].

Наведені вище дані свідчать про наявність тенденції до стабільного збільшення обсягу наданих послуг, а також скорочення кількості підприємств-виробників послуг в 2021 році після стабільного зростання в 2017-2021 роках. Крім того, ці дані свідчать і про нерівномірність розвитку сфери послуг. Більше 23% вироблених послуг припадало на послуги торгівлі та ремонту [3]. До виробництва даного виду послуг також було залучено близько 50% всіх підприємств-виробників послуг, що свідчить про високий рівень їх розвиненості та поширення [11]. Активно зростала в досліджуваному періоді частка інформаційних послуг, яка збільшилась майже до 9% в 2021 році [3]. В ІТ-сфері було задіяно більше 16% всіх надавачів послуг [11]. Досить значними також були частки послуг транспорту та послуг, пов'язаних з операціями з нерухомістю.

Однак, в даних секторах переважають середні та великі компанії зі значним товарооборотом, тому кількість підприємств, що надають дані послуги є значно меншою у порівнянні зі сферою торгівлі. Одночасно спостерігався недостатній рівень розвитку послуг освіти, охорони здоров'я, мистецтва, спорту, розваг та відпочинку, частки яких у структурі вироблених послуг були менше 5%. Слід також відмітити досить низьку частку фінансових та страхових послуг у структурі вироблених послуг (5,54% у 2021 році), що говорить про недостатній рівень розвитку даного сектору послуг в Україні [11].

За даними Державної служби статистики України у 2023 році експорт українських послуг до країн ЄС склав 3,62 млрд доларів. Зазначений обсяг на

5,2% більший від 2022 року, але на 19,5% менший від 2021 року. Порівняно з 2022 роком експорт послуг в Євросоюз склав 3,44 млрд доларів, а у 2021 році – 4,49 млрд доларів. Водночас у 2023 році на країни ЄС припадало 40,2% загального експорту українських послуг, тоді як у 2022 році це було 37,5%, а 2021 році – 34,2%.

Імпорт послуг з країн ЄС у 2023 році склав 2,34 млрд доларів. Це на 36,3% більше від 2022 року, але на 27,6% менше від 2021 року. Для порівняння: у 2022 році імпорт послуг з Євросоюзу склав 1,72 млрд доларів, а у 2021 році – 3,23 млрд доларів.

При цьому у 2023 році на країни ЄС припадало 43,1% загального імпорту українських послуг, тоді як у 2022 році це було 57%, а 2021 році – 42,6%.

Експорт послуг в країни ЄС у 2023 році перевищив імпорт на 1,28 млрд доларів. Порівняно з 2022 роком сальдо зовнішньої торгівлі послугами з Євросоюзом також було позитивним і складало 1,72 млрд доларів, а у 2021 році – 1,26 млрд доларів.

У 2023 році в країни ЄС з України найбільше експортовано послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг – на 1,25 млрд доларів або 34,7% від загального експорту послуг до країн ЄС. Також до ТОП-3 видів послуг, яких країнам ЄС надано найбільше, належать транспортні послуги (941,38 млн доларів або 26%) та послуги з переробки матеріальних ресурсів (721,22 млн доларів або 19,9%) (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Експорт послуг в країни ЄС у 2023 році [41].

Види послуг	Обсяг експорту послуг, \$ млн	Частка у загальному експорті послуг в ЄС, %
1	2	3
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	1254,99	34,7
Транспортні послуги	941,38	26
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	721,22	19,9
Ділові послуги	444,12	12,3
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	130,27	3,6

Продовження табл. 2.2

1	2	3
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	46,59	1,3
Послуги, пов'язані з подорожами	20,89	0,6
Послуги зі страхування	20,02	0,6
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	16,30	0,5
Послуги з будівництва	13,14	0,4

Експорт послуг в ЄС за видами, 2023 рік

Якщо аналізувати конкретні послуги, то найбільше експортовано в ЄС наступних:

- комп'ютерні послуги – на \$1,07 млрд або 29,5% від загального обсягу експорту послуг в ЄС;
- послуги для переробки товарів з метою реалізації за кордоном – на \$719,91 млн або 19,9%;
- послуги автомобільного транспорту – на \$380,46 млн або 10,5%;
- професійні та консалтингові послуги – на \$241,37 млн або 6,7%;
- послуги залізничного транспорту – на \$176,48 млн або 4,9%.

Варто зазначити, що дані щодо експорту послуг річкового та трубопровідного транспорту не оприлюднювалися задля забезпечення статистичної конфіденційності.

У 2023 році найбільше імпортовано з ЄС транспортних послуг – на 777,95 млн доларів або 33,2% від загального імпорту послуг з ЄС. Також до найбільш імпортованих з ЄС належать ділові послуги (413,15 млн доларів або 17,7%) та послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги (274,53 млн доларів або 11,7%) (табл. 2.3).

Імпорт послуг в країни ЄС у 2023 році [41].

Види послуг	Обсяг імпорту послуг, \$ млн	Частка у загальному імпорті послуг з ЄС, %
Транспортні послуги	777,95	33,2
Ділові послуги	413,15	17,7
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	274,53	11,7
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	235,32	10,1
Послуги, пов'язані з подорожами	172,72	7,4
Послуги зі страхування	92,20	3,9
Державні та урядові послуги	88,66	3,8
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	46,29	2
Послуги з будівництва	12,18	0,5
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	3,22	0,1
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	к	к

*Дані щодо імпорту послуг з переробки матеріальних ресурсів не оприлюднювалися задля забезпечення статистичної конфіденційності (у таблиці позначено «к»).

Якщо аналізувати конкретні послуги які імпортувались з ЄС за 2023 рік, то найбільше імпортовано наступних:

- професійні та консалтингові послуги – на \$296,31 млн або 12,7% від загального імпорту послуг з ЄС;
- послуги автомобільного транспорту – на \$238,83 млн або 10,2%;
- роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності – на \$213,09 млн або 9,1%;
- комп'ютерні послуги – на \$186,78 млн або 8%;
- послуги залізничного транспорту – на \$168,76 млн або 7,2%.

Відзначимо, що у 2022 році у зовнішній торгівлі товарами та послугами на країни ЄС припадало 53,6% від загального обсягу торгівлі України. У 2023 році ІТ-експорт скоротився вперше – на 8,5% порівняно з 2022 роком [41].

Отже, сфера послуг є значним сектором економіки України. В ній виробляється більше половини ВВП країни, а також задіяна значна кількість підприємств та працівників. В 2017-2023 роках спостерігалось стійке зростання обсягу вироблених та реалізованих в країні послуг. Однак, в структурі послуг України спостерігається нерівномірність розвитку. На послуги торгівлі, транспорту та пов'язані з нерухомістю послуги припадає майже половина усіх вироблених в країні послуг. Разом з тим в Україні надається незначна кількість фінансових послуг; послуг, пов'язаних з охороною здоров'я та спортом. В зв'язку з цим необхідно вжити заходів для подолання негативних тенденцій у сфері послуг, стимулювання її подальшого розвитку, зокрема через створення необхідних економічних умов, та забезпечення подальшого стабільного зростання цього перспективного сектору національної та світової економіки.

2.2. Проблемні аспекти фінансового забезпечення сфери послуг в умовах воєнного стану

Важливим завданням фінансового сектору України в умовах війни є забезпечення першочергових потреб оборони, налагодження роботи в умовах війни, налагодження безперебійної роботи фінансових інститутів та об'єктів критичної інфраструктури, захист прав та інтересів клієнтів.

За таких умов безперебійна робота фінансового сектору є пріоритетом.

Військова агресія російської федерації проти України стала справжнім випробуванням для фінансової системи, в цілому, та ринку фінансових послуг, зокрема. Попри значні ризики (воєнні, геополітичні, макроекономічні, демографічні) фінансові інститути продемонстрували стійкість та здатність до швидкої розробки та впровадження антикризових заходів. Проведемо аналіз функціонування ринку фінансових послуг упродовж 2022 р.

Банківська система зуміла гідно відповісти на воєнні виклики у перші місяці війни та адаптуватися до діяльності в умовах воєнного стану. Так, станом на кінець 2022 р. банківський сектор продовжував працювати стабільно.

Головним здобутком банківської системи є те, що незважаючи на зменшення загальної кількості відділень банків в країні, вони відновлювали свою роботу у звільнених регіонах. Фінансові установи зберігали довіру вкладників, і надалі отримували кошти від клієнтів, які переважно зберігали свої гроші на поточних рахунках. Упродовж 2022 р. спостерігається збільшення обсягів залучених депозитів банківськими установами на 31,8% (порівняно із 2021 р.).

Щоправда, значне збільшення коштів спостерігається на поточних рахунках клієнтів, що пов'язано із невикористаними виплатами для військовослужбовців, бюджетників та переміщених осіб, що накопилися на цих рахунках (рис. 2.4).

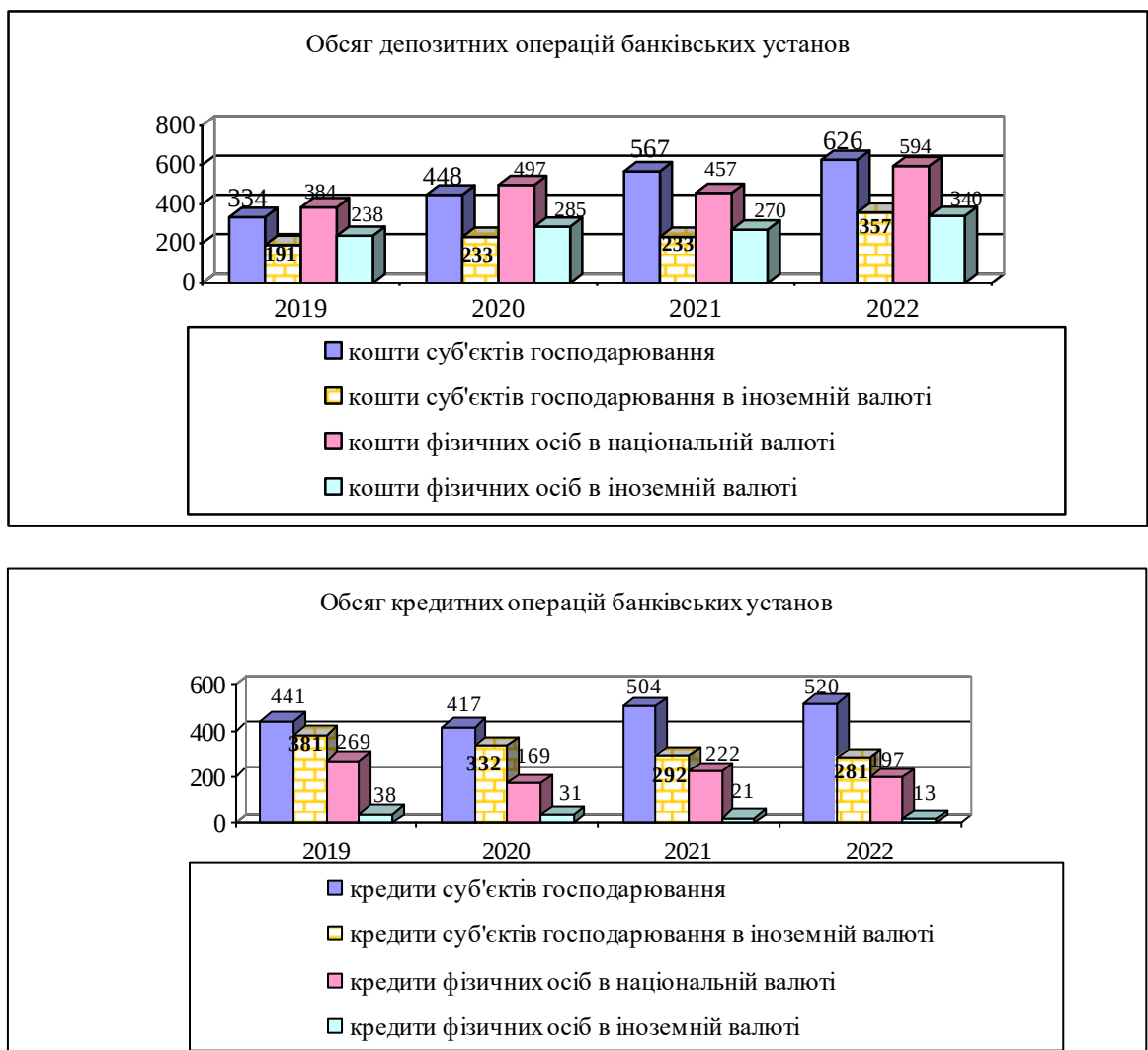

Рис. 2.4. Обсяг депозитних та кредитних операцій банківських установ упродовж 2019-2022 рр., млрд грн

Джерело: складено за [26].

Низький попит на нові позики та зростанням частки непрацюючих кредитів до 38,1% вплинули на скорочення обсягів кредитних послуг банків. Суб'єкти господарювання та фізичні особи в умовах війни не готові виплачувати високі відсоткові ставки та брати на себе додаткові зобов'язання. Проте про повне замороження кредитних операцій не спостерігається, оскільки державні банки почали активніше кредитувати агросектор за допомогою бюджетної програми підтримки «Доступні кредити 5-7-9%». Станом на кінець 2022 р. обсяг пільгових кредитів від держави вже становить третину від усіх корпоративних кредитів в національній валюті, які видали банки [26].

Щодо парабанківського сектору ринку фінансових послуг, то станом на кінець 2022 р. спостерігалось поступове відновлення його діяльності. Щоправда, таке відновлення відбувалось нерівномірно і не у всіх секторах. Упродовж 2022 р. кількість надавачів небанківських фінансових послуг скоротилась на 420 установ: фінансові компанії – 162, кредитні спілки – 116; ломбарди – 78; лізингові та страхові компанії – 39 та 27, відповідно (табл.2.5) [27].

Отже, скорочення числа надавачів фінансових послуг не вплинула на вартість їх активів. Зокрема, упродовж 2022 р. з ринку вийшло 162 фінансові компанії, але сума їх активів є значною і упродовж року збільшилась на 28 млрд грн.

Діяльність страховиків у 2022 р. мала негативну динаміку. У 2022 р. загальний обсяг премій зі страхування життя зменшився на 17%, а для ризикового страхування зменшення становило 21%.

Одночасно, страхові виплати за договорами страхування життя збільшилися на 7%, тоді як для ризикового страхування вони зменшилися на майже третину. У 2022 році частка премій, пов'язаних з автострахуванням, зросла на 10 відсоткових пунктів і становила 49%. Зокрема, обсяг премій «Зеленої карти» збільшився більш ніж вдвічі порівняно з попереднім роком, тоді як виплати зросли майже на третину. У той же час, премії за майнове страхування та страхування фінансових ризиків скоротилися більш ніж вдвічі, а

їхні виплати зменшилися на 62%.

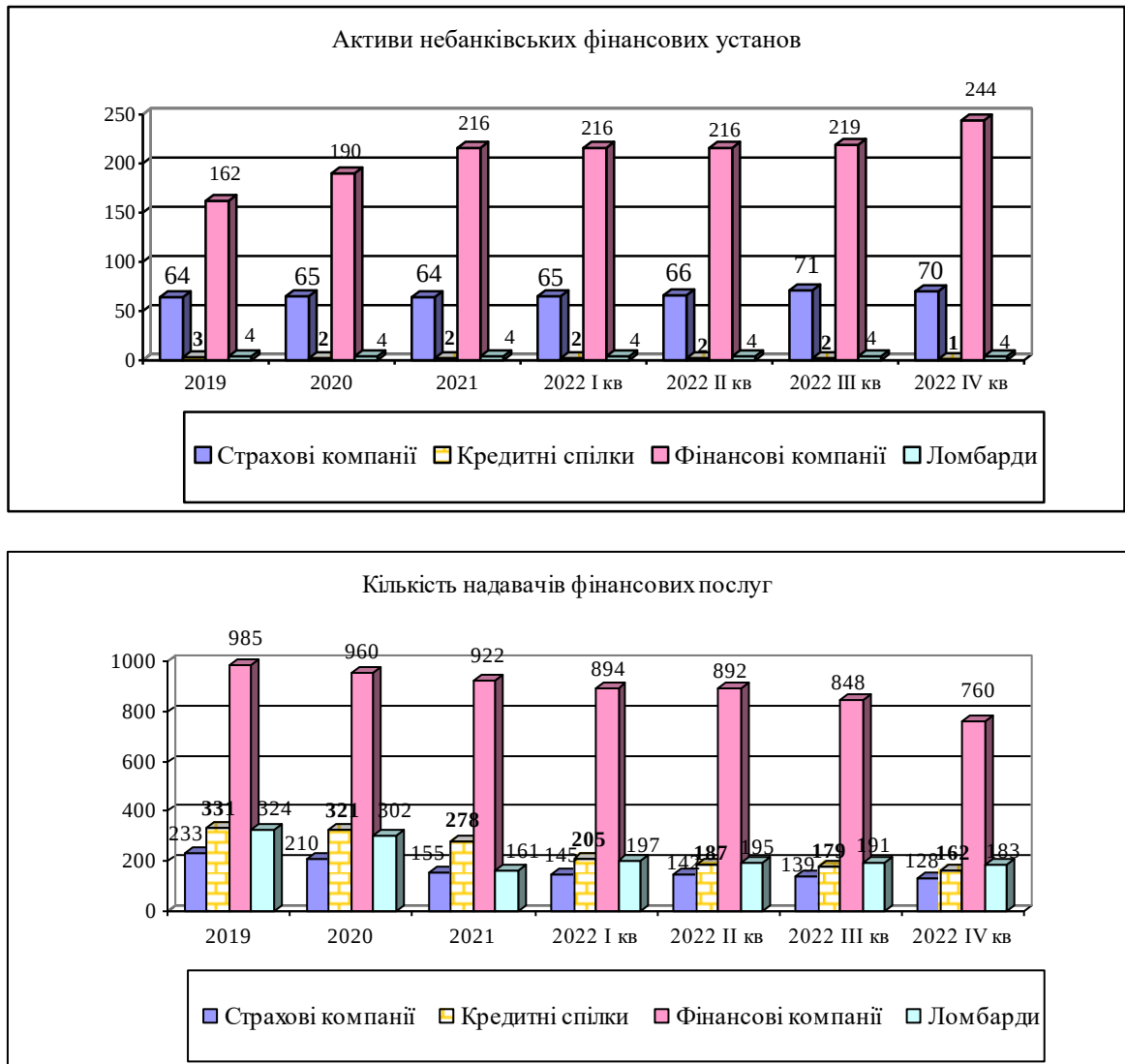

Рис. 2.5. Кількість надавачів фінансових послуг та вартість їх активів упродовж 2019-2022 рр., млрд грн

Джерело: складено за [27]

Тривожним для страховиків є скорочення обсягів перестрахування. За рік обсяг валових премій, переданих у перестрахування, зменшився більш ніж вдвічі, тоді як виплати зменшилися майже на 60%.

У 2022 р. значно скоротилась кількість кредитних спілок (на 116), а вартість активів скоротилась вдвічі у порівнянні з 2021 р.

Незважаючи на вихід з ринку багатьох фінансових компаній, обсяг їх активів у 2022 р. збільшився. Крім того, наприкінці року спостерігається

відновлення обсягів наданих послуг, чому сприяло збільшення операцій за основними фінансовими послугами. Все ж, порівняно з довоєнним рівнем, вони залишалися значно нижчими – загалом за 2022 р. обсяги наданих позик були вдвічі нижчі, ніж у 2021 р. (рис. 2.6).

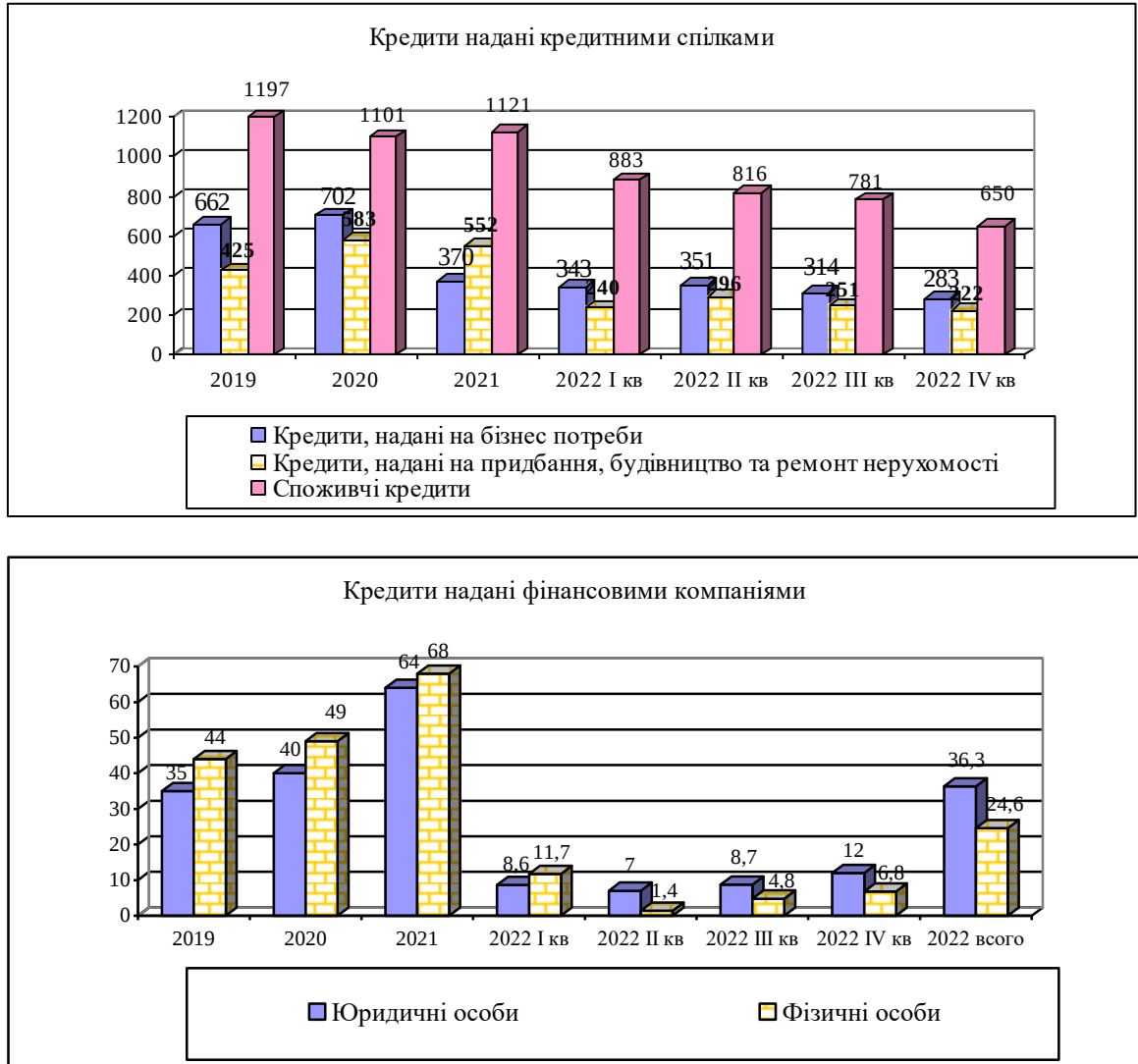

Рис. 2.6. Обсяг кредитів, наданих кредитними спілками та фінансовими компаніями упродовж 2019-2022 рр., млрд. грн.

Джерело: складено за [27]

На кінець 2022 р. активно відновлювався ринок лізингу, обсяги послуг якого зріс у IV кв. порівняно з III кв. у 2.6 раза. Лізингові угоди укладалися переважно на придбання легкових автомобілів, а менше на вантажну та сільськогосподарську техніку. Упродовж другого півріччя 2022 р. зросли й обсяги наданих гарантій та факторингових операцій. За підсумками 2022 р.

діяльність фінансових компаній була прибутковою. Сектор ломбардів упродовж року практично не розвивався, обсяги активів та нових кредитів зменшилися, а капітал установ значно впав. У 2022 р. ломбарди закінчили зі збитками.

Роль фінансового сектору у підтримці відновлення економіки України після війни та її подальша інтеграція в Європейський економічний простір може бути вирішальною. Навіть за умови продовження війни, влада має розпочати підготовку до оздоровлення фінансових інститутів.

Фінансові інститути відіграватимуть важливу роль у фінансуванні сталих інвестицій особливо за умови якщо влада спрямовує частину коштів, призначених для відбудови, або співпрацює з міжнародними фінансовими установами, які пропонують «зелені» ініціативи.

Повоєнне відновлення ринку фінансових послуг повинно передбачати реалізацію таких заходів [14, с.307]:

- відновлення банківського сектору. Рекапіталізація банків, реструктуризація непрацюючих кредитів є ключовими аспектами відновлення роботи банків. Недопустимо, щоб банківський сектор країни затримувався на довгий термін у пастці непрацюючих кредитів, оскільки це ускладнює фінансування нових інвестицій;

- сприяння формування кластеру вітчизняних інвесторів. Необхідно розвивати ефективні та ліквідні внутрішні ринки капіталу, щоб забезпечити збалансованість та стійкість фінансового сектору, а не залежати від боргового фінансування;

- зменшити частку державного кредитування на користь ринкового. Необхідно відновити комерційний та ринковий розподіл ресурсів, що включає створення внутрішніх інструментів для мобілізації місцевих заощаджень. Оскільки у минулому держава не ефективно розподіляла ресурси в Україні, то ці кроки стають ще важливішими.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Покращення функціонування сфери послуг України в цілому, а також створення передумов для посилення ролі цього сектору в зовнішньоекономічній діяльності вимагає реалізації комплексу заходів, який буде направлений на подолання проблем, характерних сервісному сектору в цілому (рис. 3.1.)

Рис. 3.1. Комплекс заходів вдосконалення сфери послуг України
Джерело: [25, с.174].

Комплекс передбачає реалізацію наступних заходів за зазначеними трьома основними блоками:

1. Ґрунтовне реформування та вдосконалення законодавчої бази:

1.1. ревізія та внесення змін до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» та до

Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», з метою покращення механізмів підтримки малого підприємництва та забезпечення зрозумілості, відкритості, однозначності, прозорості та легкості ведення зовнішньоекономічної діяльності;

1.2. приведення у відповідність з нормами ЄС українських стандартів;

1.3. закріплення в законодавстві державних гарантій іноземним інвесторам, що здійснюють вклад в розвиток сфери послуг, розробка та впровадження ефективного механізму контролю дотримання наданих гарантій;

1.4. зменшення податкового навантаження на експортерів, малий та середній бізнес, як основних виробників послуг, шляхом внесення змін до податкового законодавства;

1.5. адаптація патентного законодавства до європейських стандартів та створення механізму контролю за дотриманням законодавства в сфері інтелектуальної власності;

1.6. удосконалення процесу проходження митних процедур та вдосконалення процесу формування митних тарифів.

2. Розвиток нових та недостатньо розвинутих видів послуг:

2.1. створення відповідних інвестиційних програм з метою залучення інвестицій в сфери фінансових, ділових, банківських, консультаційних, ділових та інших наукоємних видів послуг;

2.2. стимулювання розвитку в Україні новітніх видів та форм послуг шляхом надання державної підтримки підприємствам, введення пільгових податкових умов та надання державних гарантій;

2.3. розвиток людського капіталу та новітніх технологій, за рахунок реформування і вдосконалення системи освіти, збільшення фінансування вищих навчальних закладів, залучення іноземних фахівців та педагогів;

2.4. надання консультацій, податкових пільг, канікул та державної допомоги малому бізнесу для стимулювання розвитку сфери послуг в Україні;

2.5. сприяння в організації матеріально-технічного забезпечення та

інформаційного обслуговування діяльності підприємств, підготовці

кадрів.

3. Підтримка розвинутих секторів сфери послуг:

3.1. сприяння оновленню інфраструктури ринку послуг з боку держави;

3.2. стимулювання модернізації технології та провадження інноваційної діяльності на підприємствах сервісного сектору шляхом створення державою необхідних умов та надання достатнього рівня підтримки;

3.3. створення нових, ефективних та відповідних сучасному стану суспільного розвитку освітніх програм з метою підвищення якості підготовки фахівців в розвинених галузях сфери послуг;

3.4. розміщення державних замовлень на надання окремих видів послуг для вітчизняних виробників послуг (транспортний, інформаційний сектори);

3.5. стимулювання експорту українських транспортних, інформаційних та інших розвинутих послуг, шляхом надання виробникам підтримки та пільг;

3.6. державний захист підприємств від загрози злиття та поглинання;

3.7. надання підприємцям земельних ділянок, передача державного майна, необхідного, для здійснення підприємницької діяльності в сфері послуг;

3.8. здійснення первісного облаштування неосвоєних територій об'єктами виробничої і соціальної інфраструктури з продажем або передачею їх підприємцям у визначеному законом порядку.

При наданні фінансових послуг важливе значення має захист прав та законних інтересів споживачів фінансових послуг. Для його реалізації потрібно забезпечити вирішення наступних завдань:

- розробка інформаційних баз даних фінансових регуляторів з метою забезпечення споживачів фінансових послуг доступом до відомостей про діяльність фінансових установ, а також контролю за належним розкриттям достовірної та повної інформації.;

- запровадження механізмів забезпечення захисту законних прав споживачів фінансових послуг та інвесторів, зокрема гарантування виплати страхових сум за договорами страхування життя, збереження банківських вкладів і депозитів членів кредитних спілок, а також повернення внесків

довірителів інститутів спільного інвестування;

- сприяння впровадженню механізмів рефінансування проблемних банків, кредитних спілок, страхових компаній та інших фінансових установ, зокрема із залученням державної підтримки та додаткових приватних донорських ресурсів.

Перспективним напрямом розвитку сфери послуг є активне використання державно-приватного партнерства (ДПП). Україна не має суттєвих позитивних досягнень щодо співробітництва держави з приватним бізнесом задля реалізації суспільних інтересів. Численні випадки такої взаємодії є невдалими, що свідчить про відсутність достатніх фінансових стимулів з боку держави [46, с.91] Такі проекти можуть ефективно впроваджуватися в секторах транспортних, туристичних, медичних, освітніх та інших послуг. Завдяки поєднанню ресурсів і досвіду державного та приватного секторів, ДПП сприяють прискоренню економічного зростання, покращенню якості життя громадян, впровадженню інновацій і передачі технологій у сфері послуг, що в свою чергу, сприяє підвищенню якості послуг та створенню нових можливостей для розвитку [2, с. 67].

Крім загальних заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування окремих секторів сфери послуг, існує також ряд спеціальних заходів, які необхідно реалізувати для забезпечення стабільного та ефективного розвитку окремих галузей цієї сфери (табл. 3.1). Дані заходи розроблені з урахуванням існуючих негативних тенденцій у функціонуванні ринків послуг, особливостей формування конкурентних переваг у секторах, де Україна має порівняльні переваги в експорті, а також перспективних напрямків розвитку конкурентних переваг у менш розвинених сервісних галузях країни.

Таблиця 3.1

Заходи підвищення ефективності функціонування окремих секторів сфери послуг [25, с. 177].

Вид послуг	Основні заходи
ІТ послуги	формування національної стратегії розвитку ІТ; посилення інвестиційного та інформаційного співробітництва; створення

	програми розвитку інноваційних кластерів; активізація роботи зі створення технопарків із залучення венчурного капіталу; урядова підтримка офшорного програмування; збільшення підготовки ІТ-фахівців; створення науково-навчально-виробничих комплексів; уведення соціальних та податкових пільг ІТ-компаніям; зменшення вартості ІТ-послуг для українських підприємств; розвиток інформаційної інфраструктури; створення загальнодоступних електронних ресурсів.
Фінансові послуги	сприяння симетричному розвитку фінансового ринку; вдосконалення механізмів державного регулювання; розвиток інфраструктури ринку; вдосконалення освітніх програм та організація курсів підвищення кваліфікації; надання державних гарантій при використанні послуг та підвищення рівня інформованості щодо надійності фінансових посередників; підвищення рівня капіталізації ринку; створення єдиної фондової системи; розвиток технологій блокчейн.
Туристичні та рекреаційні послуги	вдосконалення законодавства про охорону курортно-рекреаційних територій; громадський контроль за експлуатацією курортних місцевостей; створення філій популярних міжнародних асоціацій та фондів; розвиток та реконструкція лікувально-оздоровчих закладів; відновлення пошкоджених туристичних атракцій та природних заповідників; підвищення рівня сервісу; створення вільних економічних зон рекреаційного профілю; підвищення рівня оснащеності підприємств; розвиток інформаційно-рекламної діяльності; розвиток військового туризму.
Освітні послуги	об'єднання закладів освіти в освітні кластери; скорочення обсягів студентів, що навчаються для отримання незатребуваних професій; перегляд і вдосконалення освітніх програм; надання закладам освіти фінансової підтримки; підвищення рівня оплати праці освітян; збільшення державного замовлення для спеціалістів затребуваних професій; стимулювання підготовки вузькопрофільних спеціалістів «під ключ»; забезпечення студентів місцем проходження практики відповідно до фаху; відкриття додаткових професійно-технічних закладів освіти; регіональна спеціалізація частини закладів освіти; розробка вузькоспеціалізованих та новітніх навчальних програм.
Медичні послуги	зниження бар'єрів входу на ринок; фінансування відкриття медичних закладів; впровадження системи страхової медицини; удосконалення системи фінансування державних закладів; підвищення кваліфікації спеціалістів; створення нових стандартів медичних процедур, підкріплених фундаментальними дослідженнями; вдосконалення механізму проведення медичних досліджень; розвиток протезувальної та реабілітаційної медицини.
Послуги переробки	активне відновлення зруйнованої інфраструктури та заводів, зруйнованих чи пошкоджених внаслідок воєнних дій; стимулювання підвищення технологічного рівня, реконструкції, модернізації та нарощення потужностей українських підприємств, що призведе до підвищення якості та екологічних

	норм виробництва; розробка державної програми підтримки розвитку сектору виробничих послуг України; вдосконалення системи державного управління для нейтралізації негативного впливу толінгових операцій на економіку України
Ділові послуги	вдосконалення системи освіти; забезпечення вільного доступу до новітньої літератури та баз даних галузі; залучення фахівців до підвищення якості послуг; проведення інформаційної кампанії для популяризації ділових послуг; створення об'єднань підприємств-надавачів ділових послуг; впровадження інновацій в галузі.
Страхові послуги	впровадження державних гарантій виплати страхових коштів та захисту заощаджень громадян за довгостроковим страхування; посилення контролю за діяльністю страховиків; впровадження системи інформування населення про стан страхового ринку; удосконалення організаційної структури та інфраструктури ринку; вдосконалення механізму формування і системи розміщення страхових резервів; розширення ринку перестраховування; розвиток технологій smart-контрактів.
Послуги пов'язані з інтелект. власністю	затвердження стратегії розвитку; створення інструментів для комерціалізації окремих об'єктів права інтелектуальної власності; фінансування науково-технічних розробок; створення ефективної системи підтримки стартапів; розбудова інститутів трансферу технологій; розвиток інноваційного підприємництва, бізнес-інкубаторів, кластерів; формування моделі захисту прав інтелектуальної власності.

Значний потенціал розвитку має сектор транспортних послуг України.

Географічне положення України та наявність необхідної інфраструктури створюють об'єктивні передумови для розвитку сфери послуг і її трансформації в галузь міжнародної спеціалізації країни. Україна має відповідні переваги у сфері міжнародної торгівлі транспортними послугами. Проте в останні роки цей сектор стикається зі скороченням, а наявні проблеми не дають змоги повною мірою реалізувати його значний потенціал. Крім того, повномасштабна війна значно загострила кризові явища в цій сфері. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у розробці комплексних заходів підтримки та стимулювання розвитку транспортного сектору.

Сфера інформаційних та комп'ютерних послуг є однією з найперспективніших галузей сервісного сектору. Україна володіє значним потенціалом розвитку ІТ-послуг і має порівняльні переваги в міжнародній торгівлі такими послугами, зокрема завдяки висококваліфікованому людському капіталу. Зважаючи на визначений раніше негативний вплив окремих факторів

на функціонування цього сектору, а також спираючись на успішний досвід Ізраїлю в розвитку ІТ-сфери, для забезпечення стабільного зростання та ефективного розвитку ІКТ-послуг в Україні необхідно впровадити такі заходи:

- розробка національної стратегії, міжнародної і внутрішньої політики розвитку та використання інформаційних технологій;
- активізація співпраці з іноземними партнерами з метою зміцнення інвестиційного та інформаційного співробітництва;
- розробка програми розвитку інноваційних кластерів та їх інтеграція в проекти регіонального розвитку, а також створення правових і законодавчих основ для формування науково-освітніх кластерів;
- створення технопарків із залученням венчурного капіталу та забезпечення сприятливих умов для ефективної діяльності науково-дослідницьких комплексів;
- урядова підтримка офшорного програмування;
- збільшення підготовки ІТ-фахівців шляхом розвитку системи прискореного перенавчання на основі вже отриманої вищої освіти для здобуття нової кваліфікації в ІТ;
- створення науково-виробничих комплексів та навчально-виробничих лабораторій на базі закладів вищої освіти за підтримки ІТ-компаній, організація майстер-класів та науково-виробничих семінарів за участю фахівців ІТ-компаній, залучення ІТ-фахівців до розробки навчальних програм дисциплін, а також залучення студентів до проходження виробничих та переддипломних практик в ІТ-компаніях.;
- запровадження податкових і соціальних пільг українським ІТ-компаніям та користувачам ІТ-послуг для підтримки розвитку ринку;
- зниження вартості ІТ-послуг для українських підприємств та стимулювання зростання пропозиції ІТ-продуктів;
- заохочення використання інформаційних послуг населенням шляхом забезпечення технологічного доступу до технологій через розвиток інформаційної інфраструктури;

- створення загальнодоступних електронних ресурсів з урахуванням національних, політичних, економічних, культурних та релігійних аспектів розвитку України.

Україна має конкурентні переваги в експорті ділових послуг, хоча ця сфера є недостатньо розвинутою в нашій країні. Частина вітчизняних послуг не користується високим попитом на зовнішніх ринках через низький рівень довіри з боку іноземних клієнтів, а на внутрішньому ринку попит обмежений відсутністю у українських підприємців розуміння корисності таких послуг та культури їх застосування. Водночас існує попит на українські бізнес-послуги, пов'язані з сектором ІТ, такі як послуги аутсорсингу бізнес-процесів. На основі виявлених негативних тенденцій та іноземного досвіду розвитку сектору ділових послуг, для забезпечення зростання цієї сфери пропонується:

- вдосконалити систему освіти для підготовки фахівців у галузі ділових послуг, зокрема шляхом оновлення навчальних програм, інтеграції практичних навичок та актуальних знань у сфері ІТ, а також створення партнерств з підприємствами для забезпечення якісної підготовки кадрів;

- забезпечити професіоналів галузі вільним доступом до новітньої літератури та баз даних, заохочувати використання зарубіжного досвіду та напрацювань;

- підвищувати якість ділових послуг шляхом залучення наукових фахівців відповідних галузей;

- стимулювати попит на ділові послуги шляхом проведення інформаційної кампанії з метою підвищення усвідомленості вигоди з використання ділових послуг для вирішення існуючих проблем і отримання нової інформації, ідей, пропозицій;

- створити в країні об'єднання підприємств-надавачів ділових послуг, які задовольнятимуть попит на ці послуги в Україні та просуватимуть вітчизняні послуги за кордоном;

- впроваджувати інновації в галузі, зокрема проводити діджиталізацію та цифровізацію сектору;

- стимулювати розвиток супутніх до ІТ галузей сфери послуг, таких як послуги тестування, аутсорсингу бізнес-процесів, підтримки інноваційних технологій тощо, шляхом фінансування, надання грантів та податкових пільг.

Україна має порівняльні переваги у сфері послуг з переробки матеріальних ресурсів України, зокрема у 2021 році Україна входила в топ-10 експортерів послуг переробки в світі [45]. Однак цей сектор має низку недоліків функціонування, серед яких найбільшим є значний фізичний знос та моральна застарілість обладнання підприємств галузі.

Подолання всіх негативних тенденцій існуючих в переробній галузі України вимагає вжиття наступних заходів:

- відновлення інфраструктури та заводів, зруйнованих чи пошкоджених внаслідок військових дій;
- стимулювання підвищення технологічного рівня, реконструкції, модернізації та нарощування потужностей українських підприємств, що сприятиме покращенню якості продукції та відповідності екологічним нормам виробництва;
- розробка державної програми підтримки розвитку сектору виробничих послуг України;
- вдосконалення системи державного управління для нейтралізації негативного впливу толінгових операцій на економіку України.

Сектор фінансових послуг України демонструє поступове зростання. Разом з тим, конкурентоспроможність українських фінансових послуг на світовому ринку залишається низькою. Зокрема, українські банки мають обмежену конкурентоспроможність у сегментах обслуговування великого бізнесу, міжнародних компаній та проектного фінансування.

Для підвищення конкурентоспроможності фінансових послуг України необхідно:

- Розвиток людського капіталу: підвищення кваліфікації фахівців та залучення міжнародного досвіду.

- Інвестиції в нематеріальні активи: розвиток інтелектуальної власності та бренду.
- Розвиток цифрової інфраструктури: впровадження сучасних технологій для підвищення ефективності послуг.
- Ефективне регулювання: створення сприятливого правового середовища для фінансових установ.
- Зв'язок зі світовими ринками: розширення міжнародних партнерств та доступу до глобальних фінансових ресурсів.
- Наявність стратегії розвитку сфери: розробка та впровадження довгострокових планів розвитку фінансового сектору.

Врахування цих факторів сприятиме підвищенню конкурентоспроможності українських фінансових послуг на світовому ринку.

Для забезпечення зростання сфери фінансових послуг необхідно нейтралізувати негативний вплив різних факторів на сферу, а також забезпечити формування конкурентних переваг. Досягнення цих цілей і формування ефективного українського фінансового ринку, який буде конкурентним учасником світового ринку, пропонується здійснити завдяки реалізації наступних заходів:

1. Сприяти стабільному і збалансованому розвитку фінансового ринку, посилюючи конкуренцію та забезпечуючи регіональну рівновагу на ринку фінансових послуг, через надання необхідної державної підтримки.
2. Удосконалити механізми державного регулювання та нагляду за діяльністю банківських і небанківських фінансових посередників з метою забезпечення прозорості та доступності ринку фінансових послуг.
3. Розвивати та вдосконалювати інфраструктури ринку фінансових послуг.
4. Стимулювати підвищення професійного рівня працівників фінансових установ через удосконалення освітніх програм у вищих навчальних закладах та організацію курсів підвищення кваліфікації.
5. Створювати позитивний імідж банківської системи та сприяти

підвищенню довіри населення до фінансових установ через проведення інформаційно-освітніх кампаній, надання державних гарантій при використанні фінансових послуг та підвищення обізнаності споживачів щодо надійності фінансових посередників.

6. З метою покращення платоспроможності фінансових установ сприяти підвищенню рівня капіталізації ринку фінансових послуг.

7. Розширювати технологічні можливості фондових бірж шляхом об'єднання в єдину фондову систему.

Найперспективнішим напрямком формування конкурентних переваг фінансового сектору є використання технологій блокчейн. Відтак, українська влада вже вжила заходів для легалізації криптовалют на блокчейн платформі [36]. Крім того, активно реалізуються українські стартап проекти в галузі фінансових технологій.

Водночас, найбільші банки країни досить повільно та неохоче впроваджують блокчейн технології. У зв'язку з цим доцільно стимулювати використання таких технологій у банківській сфері та фінансовій діяльності загалом, а також створити умови для розвитку та капіталізації фінтех-проектів в Україні.

Досить схожими за особливостями та характером розвитку з фінансовими послугами є страхові послуги. Сектор страхових послуг в Україні характеризується низькою ефективністю та результативністю, що зумовлено наявністю низки недоліків у його функціонуванні. Враховуючи виявлені негативні тенденції, для розвитку сектору страхових послуг України пропонується реалізувати наступні заходи:

- підвищення довіри населення до страховиків через впровадження державних гарантій виплати страхових коштів та законодавче врегулювання питань захисту заощаджень громадян у рамках довгострокового страхування життя, здоров'я та пенсійного страхування;

- посилення контролю за діяльністю страховиків з боку державних органів нагляду та впровадження своєчасних заходів для запобігання

неплатоспроможності страхових компаній;

- впровадження системи інформування населення через засоби масової інформації про стан страхового ринку і рівень державного контролю за його діяльністю;

- удосконалення організаційної структури та інфраструктури страхового ринку України;

- вдосконалення механізму формування страхових резервів, системи розміщення страхових резервів;

- розширення ринку перестраховування, активізації роботи з нерезидентами щодо взаємного перестраховування.

Активізація використання блокчейн технологій, зокрема технології розумних контрактів (Smart contract), є перспективним напрямком для формування конкурентних переваг у сфері страхових послуг України. Страхові поліси можуть бути написані як закодовані децентралізовані смарт-контракти, де особа погоджується сплатити страховій компанії кошти в обмін на обіцянку компанії покрити майбутні медичні витрати цієї особи. Розумні контракти на блокчейні створюватимуть незмінні дані на основі записів власника страхового поліса, що дозволить миттєво приймати або відхиляти будь-які страхові претензії. Якщо власник поліса подає неправдиві або шахрайські претензії, або якщо страхова компанія більше не згодна виконувати умови угоди, смарт-контракт буде негайно розірвано, а виплачені премії повернуться особі. Цей процес сприятиме створенню взаємної довіри між сторонами з двох причин: всі дані прозорі, і будь-яке відхилення від умов договору призводить до компенсації постраждалій стороні. Таким чином, використання блокчейн технології дозволить не лише подолати існуючі проблеми довіри до українських страховиків, а й підвищити якість і надійність українських послуг, що зробить їх більш конкурентоспроможними на ринку.

Значний туристичний потенціал України на сучасному етапі не використовується в повному обсязі, незважаючи на наявність великої кількості туристичних об'єктів, розвинену готельну інфраструктуру та численні

рекреаційні об'єкти. Причинами цього є негативний вплив факторів, визначених у попередньому пункті роботи. Військові дії на території України значно обмежили розвиток туризму. Для забезпечення швидкого відновлення сектору та створення сприятливих умов для розвитку туризму доцільно реалізувати наступні заходи:

- вдосконалення законодавства щодо охорони природних лікувальних ресурсів, навколишнього середовища, курортно-рекреаційних територій та створення ефективних механізмів для їх реалізації;
- активізація співпраці між громадою та державою для забезпечення громадського контролю за використанням курортних територій та природних ресурсів;
- вдосконалення системи інформування про можливості санаторно-курортної галузі країни;
- створення відділень або філій популярних міжнародних асоціацій, фондів, клубів, які традиційно функціонують у даній сфері;
- створення, розвиток, розширення, реконструкція, перепрофілювання лікувально-оздоровчих закладів;
- впровадження нових форм лікувально-оздоровчого обслуговування, розширення спектру рекреаційних та супутніх послуг, підвищення рівня сервісу і комфортності;
- реставрація пошкоджених туристичних атракцій та відновлення природних заповідників;
- створення спільних підприємств, а також вільних економічних зон рекреаційного профілю;
- підвищення рівня матеріально-технічної оснащеності підприємств; забезпечення рекреаційних закладів кваліфікованими фахівцями;
- розвиток інформаційно-рекламної та маркетингової діяльності для популяризації туризму в Україні.

У зв'язку з воєнними діями на території України, спостерігається значний зріст інтересу до нашої країни, що відкриває нові можливості для розвитку

туристичного сектору, зокрема воєнного туризму. Для реалізації цих можливостей пропонується розробити програму розвитку воєнного туризму під егідою держави. Програма передбачатиме організацію військових турів, працевлаштування колишніх військових як екскурсоводів та супроводжуючих осіб, відновлення військових та історичних пам'яток, розвиток супутньої інфраструктури, створення системи безпеки для туристів та інші ініціативи. Розвинений воєнний туризм може стати унікальною рисою українського туристичного ринку, що дозволить диверсифікувати пропозицію на світовому туристичному ринку, привабити більше туристів та забезпечити зростання фінансових надходжень від експорту туристичних послуг.

Освітні послуги в Україні є недостатньо розвиненими. Попри велику кількість закладів вищої освіти, якість освітніх послуг залишається відносно низькою, що призводить до того, що в структурі вироблених послуг освітні послуги займають менше 10% і майже не експортуються [3]. Підвищення якості системи освіти України та конкурентоспроможності освітніх послуг на світових ринках можна досягти через реалізацію таких заходів:

1. Об'єднання закладів вищої освіти в освітні кластери є важливим кроком для покращення якості навчання та ефективного використання ресурсів. Це дозволить досягти наступних результатів:

- Оптимізація ресурсів — об'єднання вузів дозволяє зменшити дублювання програм і ресурсів, зберігаючи при цьому кількість навчальних місць та можливість забезпечити навчання за різними спеціальностями.

- Підвищення якості освіти — в рамках кластерів можна створювати спеціалізовані навчальні центри, лабораторії та інноваційні платформи, що сприятиме підвищенню якості навчальних програм та наукових досліджень.

- Обмін досвідом та співпраця — створення кластерів дозволяє закладам вищої освіти співпрацювати між собою, обмінюватися передовими практиками, а також залучати кращих викладачів і фахівців.

- Міждисциплінарність — кластери надають можливість для розвитку міждисциплінарних програм, що дозволить студентам отримувати більш комплексні знання і навички, що відповідають вимогам сучасного ринку праці.

- Інтеграція з бізнесом і наукою — в рамках освітніх кластерів можна розвивати тісну співпрацю з підприємствами, стартапами та науковими установами, що дозволить реалізовувати спільні науково-дослідницькі проекти та практичну підготовку студентів.

- Міжнародна співпраця — кластери можуть бути платформами для співпраці з закордонними університетами, що дозволить розширити можливості для студентів і викладачів у рамках міжнародних програм обміну та спільних наукових ініціатив.

- Економія на адміністративних витратах — об'єднання закладів зменшує адміністративний апарат і дозволяє ефективніше використовувати фінансові ресурси, що в результаті може призвести до підвищення ефективності навчання та розвитку інфраструктури.

Такі кластери забезпечать ефективне використання ресурсів, підвищення якості освітніх послуг та сприятимуть конкурентоспроможності українських університетів на міжнародному ринку освіти.

2. Проведення інформаційної кампанії, спрямованої на скорочення обсягів студентів, що навчаються за незатребуваними професіями, є важливим кроком для адаптації освітньої системи до потреб ринку праці. Це дозволить підвищити ефективність освітнього процесу та сприяти більшій працевлаштованості випускників. Кампанія може включати такі етапи:

- Інформування про попит на ринку праці – розробка та поширення аналітичних матеріалів і звітів про потреби ринку праці в реальному часі. Ці матеріали повинні бути доступні студентам, батькам, вчителям та освітнім закладам для прийняття обґрунтованих рішень щодо вибору професії.

- Співпраця з бізнесом та роботодавцями — організація зустрічей між студентами та представниками роботодавців для обміну інформацією про

вимоги до працівників, а також актуальні тренди в галузях, які зазнають найбільший попит.

– Організація кар'єрних орієнтаційних заходів — проведення виставок вакансій, ярмарків професій, тренінгів і семінарів, на яких студенти зможуть отримати реальну інформацію від фахівців з різних галузей про актуальні професії та тенденції розвитку ринку праці.

– Мотивування студентів до вибору перспективних напрямів навчання — проведення рекламних кампаній і лекцій, спрямованих на популяризацію професій, які мають великий попит на ринку, таких як ІТ, інженерія, медицина, екологія, енергетика тощо.

– Моніторинг ринку праці та коригування навчальних програм — спільно з роботодавцями, урядом і освітніми закладами проводити регулярний моніторинг попиту на професії та коригувати навчальні програми для підготовки кадрів, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці.

– Інтерактивні онлайн-платформи для кар'єрного орієнтування — створення цифрових платформ, де студенти можуть дізнатися про актуальні вакансії, стажування, курси перепідготовки, а також отримати консультації з питань вибору професії та навчальних програм.

– Підтримка ініціатив в рамках дуальної освіти — заохочення освітніх закладів до впровадження дуальної форми навчання, коли студенти поєднують теоретичні знання з практикою на підприємствах, що дасть їм можливість швидше адаптуватися до потреб ринку праці.

– Активне використання соціальних мереж та медіа — розповсюдження через соціальні мережі, телебачення, радіо та інші платформи інформації про можливості кар'єрного росту в актуальних і перспективних галузях.

Реалізація цієї інформаційної кампанії допоможе не лише зменшити кількість студентів, що обирають неперспективні професії, а й забезпечить ефективне використання освітніх ресурсів, підвищить рівень працевлаштування та допоможе адаптуватися до потреб сучасного ринку праці.

3. Здійснення моніторингу освітнього процесу та регулярних переглядів освітніх програм є важливим кроком для забезпечення якості освіти та її відповідності вимогам ринку праці. Це дозволить підтримувати високий рівень навчання, забезпечити гнучкість освітніх програм та оперативно реагувати на зміни в економіці та технологіях. Основні етапи та заходи для ефективного моніторингу та перегляду освітніх програм:

- Створення системи моніторингу якості освіти — розробка та впровадження системи для регулярного збору та аналізу зворотного зв'язку від студентів, викладачів, роботодавців та випускників. Це дозволить виявити слабкі місця в освітньому процесі, оцінити ефективність навчальних програм та визначити потреби в оновленні або зміні змісту навчання.

- Оцінка результатів навчання — впровадження об'єктивних методів оцінки результатів навчання, таких як стандартизовані тести, екзамени, аналіз випускників на ринку праці. Це допоможе зрозуміти, наскільки випускники підготовлені до роботи в обраній галузі.

- Залучення роботодавців до процесу розробки та перегляду програм — організація регулярних консультацій з представниками галузей, що потребують кваліфікованих фахівців. Це дозволить підлаштувати програми під актуальні вимоги ринку праці, включаючи сучасні технології та інноваційні напрямки.

- Аналіз міжнародних стандартів і тенденцій в освіті — моніторинг міжнародних освітніх практик, програм і технологій, а також адаптація кращих практик до вітчизняної системи освіти для підвищення її конкурентоспроможності.

- Інтеграція технологій і інновацій в освітні програми — перегляд і вдосконалення навчальних планів з урахуванням нових технологій (наприклад, блокчейн, штучний інтелект, робототехніка) та інших інноваційних методів навчання.

- Вдосконалення кваліфікаційних вимог до викладачів — для забезпечення високої якості освітнього процесу важливо періодично

оновлювати вимоги до кваліфікації викладачів, зокрема через підвищення кваліфікації, сертифікацію та участь у міжнародних конференціях і семінарах.

- Періодичне оновлення навчальних матеріалів та ресурсів — забезпечення доступу студентів до актуальних навчальних матеріалів, включаючи електронні ресурси, спеціалізовані бібліотеки та онлайн курси.

- Акредитація та сертифікація освітніх програм — проведення незалежної акредитації освітніх програм на всіх рівнях, зокрема за участю міжнародних організацій, для забезпечення відповідності високим освітнім стандартам.

- Впровадження гнучких освітніх моделей — розвиток гібридних та онлайн-форм навчання, що дозволяють студентам отримувати освіту за індивідуальними графіками, поєднуючи навчання з роботою або іншими зобов'язаннями.

- Залучення студентів до процесу вдосконалення програм — організація постійних опитувань, фокус-груп та студентських конференцій для отримання зворотного зв'язку від студентів, що дозволить коригувати навчальні програми та процеси.

Здійснення цих заходів дозволить забезпечити постійну відповідність освітніх програм до потреб сучасного ринку праці та підвищити якість навчального процесу в закладах вищої освіти.

4. Надання закладам вищої освіти фінансової підтримки для оновлення матеріальної бази, підвищення кваліфікації викладачів та залучення провідних спеціалістів є важливим кроком для модернізації освітньої системи та підвищення якості навчання. Для цього можна впровадити такі заходи:

1. Фінансування модернізації матеріально-технічної бази:

- Забезпечення закладів вищої освіти грантами та державними субсидіями для оновлення обладнання, лабораторій, навчальних класів та комп'ютерних комплексів.

- Підтримка інвестицій у сучасні технології та інфраструктуру для створення умов для практичного навчання та наукових досліджень.

2. Підвищення кваліфікації викладачів:

- Створення фінансових програм для викладачів, що дозволяють їм брати участь у національних та міжнародних програмах підвищення кваліфікації, тренінгах та конференціях.

- Підтримка програм обміну для викладачів, що дозволяє їм пройти стажування в інших вишах та наукових установах.

3. Залучення провідних спеціалістів і експертів:

- Фінансування програм залучення міжнародних і національних фахівців для проведення лекцій, майстер-класів, семінарів, що допоможе студентам отримувати практичні знання від провідних фахівців галузі.

- Сприяння партнерствам з бізнесом для залучення провідних професіоналів, що працюють в реальному секторі економіки, до навчального процесу.

4. Інвестування в інноваційні освітні програми:

- Створення фінансових механізмів для запуску нових навчальних програм, спрямованих на підготовку фахівців, які відповідають вимогам сучасного ринку праці.

- Підтримка проектів цифровізації освіти та створення онлайн-курсів, платформи для дистанційного навчання, що дозволить підвищити доступність та якість освітніх послуг.

Ці заходи сприятимуть поліпшенню якості освіти, підвищенню конкурентоспроможності українських вишів на світовому ринку та створенню умов для підготовки висококваліфікованих фахівців.

5. Підвищення рівня оплати праці у закладах вищої освіти, надання надбавок та премій залежно від кваліфікації викладачів, а також застосування нематеріальних заходів мотивації персоналу є важливими аспектами для покращення якості освіти та стимулювання професійного розвитку викладачів. Для досягнення цієї мети можна реалізувати такі заходи:

1. Підвищення заробітної плати:

- Збільшення фінансування для закладів вищої освіти з державного бюджету з метою підвищення зарплат викладачів, що дозволить зберегти їх мотивацію та забезпечити високу якість викладання.

- Введення диференційованої системи оплати праці, де враховуються професійні досягнення викладачів, їх кваліфікація, наукові роботи, а також участь у міжнародних програмах.

2. Надбавки та премії залежно від кваліфікації викладачів:

- Встановлення надбавок та премій для викладачів, які досягають високих результатів у навчальній та науковій діяльності, публікують статті у міжнародних наукових журналах, отримують наукові гранти або здійснюють дослідження, які мають практичне значення.

- Визначення чітких критеріїв для нарахування надбавок і премій, що будуть стимулювати викладачів до підвищення своїх професійних навичок та розвитку нових методик викладання.

3. Мотивація за допомогою нематеріальних заходів:

- Розробка програм професійного розвитку, сертифікацій та можливості для викладачів проходити стажування за кордоном або на базі провідних міжнародних університетів.

- Визнання заслуг викладачів на рівні університету та за його межами: нагородження, сертифікати, публікації досягнень на офіційних веб-сайтах, участь у наукових конференціях.

- Створення умов для гнучкого робочого графіка та розвитку кар'єрного зростання викладачів, забезпечення рівних можливостей для всіх працівників закладів вищої освіти.

- Підтримка ініціативи викладачів у розвитку нових навчальних програм, інноваційних методів навчання та досліджень, що сприятиме креативному розвитку науково-освітнього середовища.

4. Покращення робочих умов

6. Збільшення державного замовлення для спеціалістів затребуваних професій, а також надання замовлення для окремих спеціальностей з

подальшим їх працевлаштуванням в державних органах може стати важливим кроком у розвитку ринку праці та підвищенні рівня кваліфікації кадрів в Україні. Для реалізації цієї ідеї пропонуються наступні заходи:

1. Збільшення державного замовлення для спеціалістів затребуваних професій:

- Розширення обсягів державного замовлення для навчання фахівців у галузях, де є високий попит на кваліфіковані кадри, таких як інформаційні технології, медицина, інженерія, екологія, аграрний сектор тощо.

- Визначення пріоритетних напрямків підготовки кадрів через аналіз потреб ринку праці та прогнозування попиту на робочу силу в середньостроковій та довгостроковій перспективі.

- Співпраця з підприємствами, державними установами та науковими організаціями для виявлення найбільш актуальних спеціальностей та професій, для яких необхідно збільшити кількість випускників.

2. Запровадження державних програм працевлаштування для випускників:

- Створення програм для працевлаштування випускників державного замовлення в державні органи, що гарантуватиме стабільну роботу та кар'єрне зростання для молодих спеціалістів.

- Встановлення системи контрактів для випускників, які отримали освіту за державним замовленням, з умовою виконання певного терміну служби в державних структурах або в органах місцевого самоврядування.

- Розробка механізмів для залучення висококваліфікованих фахівців до державних установ через державні програми працевлаштування, зокрема через механізми стипендій, грантів, підтримки підприємництва.

3. Інтеграція з ринком праці та розвиток співпраці з роботодавцями:

- Встановлення партнерств між університетами та підприємствами, щоб забезпечити випускників необхідними практичними навичками для працевлаштування в державному секторі.

- Заохочення роботодавців з державних органів до співпраці з вищими навчальними закладами, створення інтернівських програм та можливостей для стажувань в рамках державного замовлення.

4. Мотивація студентів до навчання за напрямками, важливими для державних потреб:

- Введення стипендій, премій або додаткових фінансових стимулів для студентів, які вибирають спеціальності, що найбільш необхідні для розвитку держави.

- Організація профорієнтаційної роботи серед школярів та студентів з метою інформування про перспективи працевлаштування в державних установах та можливості кар'єрного росту.

5. Моніторинг ефективності державного замовлення:

- Встановлення системи моніторингу, яка дозволить оцінити якість підготовки спеціалістів за державним замовленням, а також ефективність їх працевлаштування в державні установи.

- Проведення регулярних оцінок потреб державного сектору в фахівцях, на основі яких можна буде коригувати обсяги та пріоритети державного замовлення.

Забезпечення випускників гарантованим працевлаштуванням в державних органах дозволить не лише задовольнити потреби держави в кваліфікованих кадрах, а й підвищить рівень стабільності на ринку праці для молодих спеціалістів.

7. Стимулювання підготовки вузькопрофільних спеціалістів «під ключ» є важливим кроком для забезпечення ринку праці висококваліфікованими кадрами, що відповідають потребам конкретних підприємств. Для цього необхідно створити сприятливі умови як для навчальних закладів, так і для роботодавців, що готові інвестувати в розвиток своїх співробітників. Ось кілька заходів, які можуть бути реалізовані для досягнення цієї мети:

1. Запровадження пільгових умов для підприємств, які оплачують навчання співробітників:

- Введення податкових пільг для підприємств, які інвестують у підготовку вузькопрофільних спеціалістів. Наприклад, зниження ставки податку на прибуток або нарахувань на заробітну плату для компаній, що фінансують навчання своїх співробітників у професійних і вищих навчальних закладах.

- Створення програм часткового відшкодування витрат на навчання, що дозволить підприємствам компенсувати частину витрат на освіту своїх працівників, знижуючи фінансове навантаження.

2. Механізми фінансування навчання для вузькопрофільних спеціалістів:

- Спеціальні програми для співпраці підприємств із навчальними закладами, де компанії можуть замовляти навчання спеціалістів за конкретними вимогами на основі їхніх виробничих потреб.

- Підвищення ролі дуальної освіти, де підприємства можуть організовувати практичне навчання та стажування для студентів, сплачуючи частину витрат на їх навчання, і в подальшому отримувати кваліфікованих працівників.

3. Розвиток законодавчої бази для підтримки таких ініціатив:

- Запровадження законодавчих змін, що стимулюватимуть підприємства до участі в освітніх програмах, зокрема через надання податкових пільг або податкових знижок за інвестиції в підготовку вузькопрофільних спеціалістів.

- Встановлення норм, що дозволяють підприємствам отримувати знижки на податки або податкові відшкодування за витрати на навчання працівників у закладах, що спеціалізуються на підготовці саме вузькопрофільних спеціалістів.

4. Залучення приватного сектору до фінансування навчання:

- Мотивація приватних компаній створювати спеціальні навчальні програми для майбутніх працівників, що дозволяють їм проходити освіту, орієнтовану на конкретні потреби підприємства.

- Створення умов для розвитку програми корпоративного навчання, де компанії можуть оплатити навчання вузькопрофільних спеціалістів у навчальних закладах або в межах компанії, за рахунок податкових пільг або грантів.

5. Міжсекторальне партнерство між державою, бізнесом і навчальними закладами:

- Спільні ініціативи з підприємствами для розробки спеціалізованих освітніх програм, які будуть відповідати реальним вимогам ринку праці.

- Заохочення партнерства між навчальними закладами та підприємствами для створення спільних навчальних курсів, програм стажувань та практик, що забезпечить високий рівень підготовки спеціалістів за конкретними потребами.

6. Мотивація працівників до професійного розвитку:

- Запровадження програм підтримки для співробітників, які прагнуть отримати нові знання та підвищити кваліфікацію. Це можуть бути субсидії або часткове покриття витрат на навчання.

- Надання працівникам можливості пройти сертифікаційні курси та отримати дипломи або сертифікати, що підтверджують їхні нові професійні навички.

Загалом, ці заходи дозволять знизити фінансові витрати для підприємств, підвищити якість навчання для вузькопрофільних спеціалістів та забезпечити високий рівень підготовки кадрів, що сприятиме розвитку економіки та ринку праці в Україні.

8. Забезпечення студентів місцем проходження практики відповідно до фаху є важливим аспектом їхньої професійної підготовки, що допомагає отримати практичні навички та досвід, необхідний для подальшого працевлаштування. Це також сприяє налагодженню тісних зв'язків між навчальними закладами та підприємствами, що допомагає краще відповідати вимогам ринку праці.

Для ефективної реалізації цього процесу можна впровадити наступні заходи:

1. Укладання договорів між навчальними закладами та підприємствами:

- Створення офіційних угод між університетами/коледжами та підприємствами для забезпечення студентів місцями практики. У договорах має бути чітко зазначено, які саме умови та вимоги будуть діяти під час проходження практики, а також що підприємство отримує в результаті співпраці (наприклад, потенційні працівники, розширення можливостей для інноваційного розвитку).

- Програми співпраці можуть включати як безкоштовні, так і оплачувані стажування, з метою забезпечення студентам фінансової підтримки в період навчання та практики.

2. Розвиток бази підприємств-партнерів для практики:

- Пошук і налагодження співпраці з підприємствами, що спеціалізуються на різних сферах діяльності, для забезпечення студентів різних спеціальностей місцями для практики.

- Створення платформи або реєстру компаній-партнерів, які готові прийняти студентів на практику та визначати вимоги до кандидатів.

3. Організація контролю та моніторингу процесу практики:

- Визначення відповідальних осіб у навчальних закладах і на підприємствах для координації та моніторингу проходження практики.

- Створення системи оцінки практики студентів, яка передбачатиме регулярний зворотний зв'язок від підприємства та навчального закладу, щоб оцінити ефективність та результати практики.

4. Інтеграція практики в навчальний процес:

- Врахування практичних завдань і проектів, що виконуються під час стажувань, як частини навчальної програми, що дозволить студентам застосовувати теоретичні знання на практиці.

- Призначення на підприємствах спеціальних наставників або керівників практики, які будуть допомагати студентам адаптуватися до робочого середовища та надавати консультації в процесі виконання завдань.

5. Створення стимулів для підприємств:

- Введення податкових або інших фінансових пільг для підприємств, які активно залучають студентів до практики, зокрема для тих, хто створює умови для подальшого працевлаштування студентів після завершення практики.

- Заохочення підприємств до співпраці через державні програми, які можуть включати часткову компенсацію витрат на організацію та проведення практики, що сприятиме підвищенню їхнього інтересу до таких ініціатив.

6. Підвищення інформованості серед студентів та підприємств:

- Проведення регулярних інформаційних кампаній серед студентів для ознайомлення з можливостями проходження практики, а також серед підприємств для підвищення рівня співпраці та залучення їх до цієї практики.

- Створення онлайн-платформ для пошуку та подачі заявок на практику, що дозволить студентам та підприємствам легко знаходити один одного для ефективної співпраці.

7. Розвиток програм дуальної освіти:

- Впровадження дуальної освіти, де студенти отримують теоретичну підготовку в навчальному закладі і одночасно працюють на підприємстві, що дозволяє їм здобути практичний досвід та заробіток.

Забезпечення студентів відповідними місцями практики через укладання договорів з підприємствами стане важливим кроком для розвитку системи освіти та підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців, що допоможе їм швидше адаптуватися до умов сучасного ринку праці.

9. Відкриття додаткових професійно-технічних закладів освіти та їх популяризація є важливим кроком для розвитку системи освіти в Україні та підвищення кваліфікації робітничих кадрів. Це сприятиме покращенню ситуації

на ринку праці, забезпечуючи наявність кваліфікованих фахівців для різних галузей економіки.

Для ефективної реалізації цієї ініціативи можна запропонувати наступні заходи:

1. Відкриття нових професійно-технічних закладів освіти:
 - Створення нових навчальних закладів або філій на базі існуючих установ в регіонах, де є попит на конкретні професії.
 - Орієнтація навчальних закладів на спеціальності, які найбільше потрібні на ринку праці (наприклад, зварювальники, електрики, будівельники, програмісти, спеціалісти з ІТ тощо).
 - Співпраця з підприємствами та галузевими асоціаціями для визначення потреби в певних професіях та відкриття курсів, що відповідають сучасним вимогам ринку праці.
2. Модернізація матеріальної бази та навчальних програм:
 - Оновлення навчального обладнання та сучасного програмного забезпечення для забезпечення відповідності програм технічним вимогам реального виробництва.
 - Розробка нових програм навчання з урахуванням потреб підприємств, щоб підготовлені фахівці мали практичні навички та були готові до роботи.
3. Популяризація професійно-технічної освіти серед молоді:
 - Проведення інформаційних кампаній через соціальні мережі, медіа, зустрічі з представниками бізнесу, де молодь буде проінформована про переваги професійно-технічної освіти.
 - Розробка рекламних роликів, що підкреслюють високу зарплату та перспективи кар'єрного росту для тих, хто має кваліфікацію в робітничих спеціальностях.
 - Визначення "професійних амбасадорів" — відомих людей або успішних випускників професійно-технічних навчальних закладів, які можуть мотивувати молодь обирати ці напрямки навчання.

4. Розвиток дуальної освіти:

- Співпраця між професійно-технічними закладами та підприємствами для організації практики та стажувань на реальних робочих місцях.

- Залучення підприємств до навчального процесу, щоб студенти могли здобувати досвід і набувати необхідних практичних навичок, що значно підвищить їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

5. Залучення фінансування для професійно-технічних навчальних закладів:

- Надання державної або місцевої фінансової підтримки для створення нових навчальних програм, закупівлі сучасного обладнання та підвищення кваліфікації викладачів.

- Впровадження субсидій для студентів, які обирають професійно-технічну освіту, зокрема через програми підтримки надання стипендій або пільгового кредитування для навчання.

6. Організація кар'єрних ярмарків та партнерств з бізнесом:

- Проведення кар'єрних ярмарків, де студенти зможуть познайомитися з потенційними роботодавцями і отримати пропозиції щодо працевлаштування чи стажування.

- Створення партнерств між навчальними закладами і місцевими компаніями для організації спільних проектів, стажувань та працевлаштування.

7. Заохочення випускників до підприємницької діяльності:

- Підтримка випускників у створенні власного бізнесу через програми грантів, кредитування та консультацій для молодих підприємців.

- Навчання студентів підприємницьким навичкам через курси та семінари, щоб стимулювати їх до створення власного бізнесу в майбутньому.

Впровадження таких заходів дозволить не тільки підвищити популярність професійно-технічної освіти серед молоді, а й значно покращити професійну підготовку майбутніх спеціалістів, які будуть конкурентоспроможними на

сучасному ринку праці, що позитивно вплине на розвиток економіки та забезпечить необхідний кадровий потенціал для різних галузей.

10. Регіональна спеціалізація частини закладів вищої освіти є важливим кроком для адаптації освіти до потреб локальних ринків праці та розвитку регіональних економік. Це дозволить зменшити безробіття, зберегти таланти в межах регіону та забезпечити відповідність підготовки фахівців реальним вимогам місцевого виробництва.

Ось кілька ключових аспектів і заходів, які можуть сприяти ефективному впровадженню регіональної спеціалізації вищих навчальних закладів:

1. Аналіз попиту на професії на рівні регіону:
 - Проведення досліджень і моніторингу ринку праці в кожній області, що дозволить визначити специфічні потреби місцевих підприємств та галузей.
 - Визначення галузей, які є пріоритетними для розвитку регіону, та орієнтація навчальних програм на підготовку фахівців для цих секторів (наприклад, промисловість, аграрний сектор, ІТ, екологічні технології, туризм тощо).
2. Створення спеціалізованих факультетів та програм:
 - Створення в університетах та коледжах спеціалізованих факультетів або програм навчання, які орієнтовані на потреби регіону.
 - Оновлення навчальних планів та програм відповідно до інновацій в галузях, що розвиваються в кожному регіоні, наприклад, технічні та інженерні спеціальності в промислових регіонах, аграрні спеціальності в сільських областях, або ІТ та фінансові спеціальності в містах з високим рівнем розвитку цих секторів.
3. Співпраця з місцевим бізнесом та органами влади:
 - Встановлення тісних зв'язків між закладами вищої освіти та місцевими підприємствами для створення освітніх програм, що відповідатимуть потребам регіонального ринку праці.

- Організація спільних проектів, стажувань, практик та корпоративних тренінгів для студентів, що дасть їм реальний досвід і забезпечить попит на їх кваліфікацію.

- Спільне фінансування навчальних програм або навіть створення навчальних центрів, де бізнес буде забезпечувати сучасне обладнання, а університети — розробку навчальних курсів.

4. Підвищення мобільності студентів між регіонами:

- Організація програм обміну для студентів між різними регіонами, що дозволить молоді розвивати навички адаптації до різних виробничих середовищ та здобувати різноманітні знання.

- Створення програм стажування та практики, які дозволяють студентам працювати в різних регіонах України, збільшуючи їх мобільність та можливості для працевлаштування.

5. Залучення фінансування для розвитку регіональних освітніх центрів:

- Створення спеціальних грантових програм для підтримки розвитку закладів вищої освіти, орієнтованих на конкретні регіональні потреби.

- Підтримка інвесторів і бізнесу, що хочуть розвивати освітні ініціативи у регіонах, через пільгові умови фінансування, податкові пільги або державні гранти.

6. Впровадження дуальної освіти:

- Розширення можливостей для студентів проходити дуальне навчання, коли вони одночасно отримують теоретичні знання в університетах та практичний досвід на підприємствах, що знаходяться в їх регіоні.

- Це дозволить студентам краще підготуватися до реальних умов роботи, а підприємствам — отримати кваліфіковані кадри, які вже адаптовані до їх вимог.

7. Популяризація регіональних освітніх ініціатив:

- Проведення інформаційних кампаній для молоді про важливість навчання за спеціальностями, що затребувані в їх регіонах.

- Спільні заходи з місцевими органами влади для підвищення обізнаності щодо переваг професійної освіти, орієнтованої на потреби регіону.

Регіональна спеціалізація освітніх закладів сприятиме зменшенню дисбалансу між освітнім попитом та реальними потребами ринку праці, що дозволить збільшити кількість працевлаштованих випускників, покращити ситуацію на ринку праці та забезпечити більш збалансований розвиток економіки на всіх рівнях.

Україна не виділяється на світовому та регіональному ринку освітніх послуг, через численні недоліки та проблеми функціонування. Реалізація запропонованих заходів не гарантує швидкого ефекту, адже конкуренція на світовому ринку є досить сильною. В зв'язку з цим, посилення конкурентоспроможності освітнього сектору пропонується досягти за рахунок формування унікальної конкурентної переваги, яка може бути набута за рахунок створення експериментальних та вузькоспеціалізованих навчальних курсів або забезпечення практичного спрямування навчання, пов'язаного з відповідними галузями промисловості.

Сфера послуг охорони здоров'я України майже не представлена на міжнародних ринках. Однією з головних причин цього є незадовільний стан матеріального забезпечення значної частини медичних закладів і наявність певних упереджень стосовно кваліфікації фахівців та методів лікування. Крім того, існує низка негативних тенденцій функціонування ринку медичних послуг, що не дозволяє сектору медичних послуг реалізувати весь закладений в ньому потенціал.

Для нейтралізації недоліків функціонування ринку медичних послуг необхідно:

1. Знизити бар'єри входу на ринок медичних послуг зі збереженням необхідних процедур для забезпечення безпеки пацієнтів та якості надання послуг.

2. Надавати державну підтримку та фінансувати відкриття медичних закладів, в першу чергу спеціалізованих.

3. Впровадити систему страхової медицини в Україні для забезпечення платоспроможності споживачів медичних послуг.

4. Удосконалити систему фінансування державних медичних закладів для підвищення рівня фінансового забезпечення цих закладів та забезпечення належного рівня оплати праці медичних працівників.

5. Забезпечити підвищення кваліфікації спеціалістів шляхом здійснення регулярного контролю якості освіти, відкриття курсів підвищення кваліфікації, проведення симпозіумів та конференцій, залучення іноземних фахівців.

6. Провести інформаційну кампанію з метою підвищення привабливості українських медичних послуг та заохочення медичного туризму.

7. Створити нові стандарти медичних процедур, підкріплені фундаментальними дослідженнями.

8. Вдосконалити механізми проведення медичних досліджень та процедури впровадження медичних новацій.

В Україні активно розвивається протезувальна та реабілітаційна медицина, що пов'язано з воєнними діями на території країни. Громадянське суспільство, в особі волонтерських та громадських організацій, іноземні інвестори та донори активно вкладають кошти в розвиток реабілітаційних клінік, завдяки чому в країні вже відкрилось декілька центрів протезування та реабілітації. Після завершення військових дій доцільним є створення за сприяння держави приватних клінік, які надаватимуть медичні послуги іноземним клієнтам. Завдяки отриманому досвіду, використанню нових технологій і відносно нижчій вартості, протезувальні та реабілітаційні послуги в Україні матимуть високу конкурентоспроможність.

Крім названих заходів, перспективним напрямком є діджиталізація сфери послуг та цифровізація міжнародної торгівлі послугами. Тому доцільно популяризувати діджиталізацію секторів сфери послуг, де дані процеси проходять повільно, з одночасною підтримкою швидких темпів цифровізації в інших секторах [24, с. 35].

У цьому контексті цифрова інклюзія відіграє ключову роль в успішному

цифровому забезпеченні. Фінансовий аспект цифрової інклюзії включає в себе надання фінансової підтримки національним і регіональним проектам цифрової інклюзії для забезпечення доступу цифрових послуг для всіх громадян. При цьому зауважимо, що уряди та фінансові установи можуть співпрацювати з банками, фінансовими компаніями та іншими установами для надання фінансових послуг і ресурсів для їх залучення [6, с.99].

Отже потенціал сфери послуг України не використовується в повному обсязі. Причиною цього є наявність ряду проблем в більшості секторів сфери, які значно знижують результативність їх функціонування та конкурентоспроможність українських послуг на світових ринках. На основі дослідження світового досвіду розвитку сфери послуг та реалій функціонування українського сектору обслуговування, було розроблено комплекс заходів розвитку сфери послуг України, який включає три основні блоки заходів вдосконалення функціонування сектору в цілому, а також напрямки забезпечення зростання окремих галузей сфери. Впровадження запропонованих заходів дасть змогу подолати негативні тенденції функціонування сфери послуг та перетворити її на передову галузь міжнародної спеціалізації України в системі ГПП.

ВИСНОВКИ

В процесі дослідження сформульована низка висновків та пропозицій щодо вдосконалення фінансового забезпечення сфери послуг, основні з яких наступні:

1. Як один із найважливіших секторів економіки держави, ринок фінансових послуг вимагає результативного державного контролю, тому в умовах широкомасштабної війни в Україні надмірне втручання органу влади у приватні права особи (будь-то фінансова установа як суб'єкт господарювання, що надає фінансові послуги, чи клієнт, який отримує ці послуги) може бути обґрунтованим, якщо це є критично необхідним для захисту суспільних інтересів. Аналіз сучасного стану державного регулювання та нагляду за діяльністю з надання фінансових послуг дає підстави констатувати численні проблеми, що потребують не лише нормативного урегулювання, але і науково-теоретичної, доктринальної оцінки, зокрема щодо посилення ролі держави, її впливу, та надмірного втручання у функціонування фінансового ринку в умовах воєнного стану, що може перетворитись на реальну загрозу для галузі.

2. Запропоновано тлумачити ринок фінансових послуг в умовах воєнного стану як діяльність суб'єктів економічної та фінансової державної політики (полісімейкерів) щодо забезпечення стабільності, надійності функціонування фінансового ринку в особливий період та захисту прав і законних інтересів клієнтів та надавачів фінансових послуг, що реалізується шляхом застосування комплексу інструментарію правового, інституційного, адміністративно-організаційного та фінансово-економічного механізмів.

3. Проведений аналіз діяльності сфери послуг показав, що в даній сфері виробляється більше половини ВВП України, їй належить майже чверть експорту та майже половина всіх інвестицій. Встановлено, що сфері послуг України та експорту послуг притаманна структурна незбалансованість: половина всіх вироблених послуг були послугами торгівлі, транспорту, операцій з нерухомістю; більше 80% експорту припадало на транспортні,

інформаційні, ділові та переробні послуги. Визначено, шляхом розрахунку індексів порівняльних конкурентних переваг та внеску до торгівельного балансу, наявність в Україні порівняльних переваг у торгівлі ІКТ, транспортними, діловими та переробними послугами, що і обумовило структуру українського експорту послуг.

4 Сформульовані конкретні заходи вдосконалення функціонування окремих секторів сфери послуг. Дані заходи створювались для кожної окремої галузі на основі наявних в них проблем, іноземного досвіду та реалій функціонування з відповідною аргументацією:

1) Вдосконалення діяльності сектору інформаційних послуг пропонується досягти за рахунок розвитку науково-технічних комплексів, створення інформаційних кластерів та підтримки ІТ-сектору.

2) Сфера фінансових послуг вимагає вдосконалення механізмів державного регулювання та створення позитивного іміджу банківської системи серед існуючих та потенційних клієнтів.

3) Розвиток туристичної галузі здійснюватиметься за рахунок розвитку туристичної інфраструктури, підвищення рівня сервісу та проведення інформаційно-рекламної кампанії популяризації туризму в Україні.

4) Вдосконалення функціонування сектору освітніх послуг потребує популяризації навчання для здобуття затребуваних професій, створення освітніх кластерів, забезпечення студентів необхідним для отримання кваліфікації, розвитку професійної та професійно-технічної освіти.

5) Для розвитку медичної галузі необхідно створити нові, підкріплені фундаментальними дослідженнями, стандарти медичних послуг, вдосконалити механізм проведення медичних досліджень, знизити бар'єри входу на ринок, провадити систему страхової медицини.

6) Ринок послуг переробки потребує технічної модернізації та реконструкції, вдосконалення механізму формування вартості і підвищення якості.

7) Сектор ділових послуг вимагає створення об'єднань підприємств,

вдосконалення системи підготовки фахівців та підвищення кваліфікації, проведення інформаційної кампанії для створення підприємницької культури використання ділових послуг.

8) Вдосконалення діяльності ринку страхових послуг пропонується досягти завдяки впровадженню державних гарантій виплати страхових коштів, посилення державного контролю, вдосконалення інфраструктури ринку та розвитку ринку перестрахування.

9) Для розвитку ринку послуг інтелектуальної власності необхідно створити інструменти підтримки інноваційних проєктів та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, сформувати нову модель захисту прав інтелектуальної власності..

5. Повоєнне відновлення ринку фінансових послуг повинно передбачати реалізацію таких заходів:

- відновлення банківського сектору шляхом рекапіталізації банків, реструктуризації непрацюючих кредитів і недопускати, щоб банківський сектор країни затримувався на довгий термін у пастці непрацюючих кредитів, оскільки це ускладнює фінансування нових інвестицій;

- сприяння формування кластеру вітчизняних інвесторів з метою розвитку ефективних та ліквідних внутрішніх ринків капіталу, щоб забезпечити збалансованість та стійкість фінансового сектору, а не залежати від боргового фінансування;

- зменшити частку державного кредитування на користь ринкового через відновлення комерційного та ринкового розподілу ресурсів, що включає створення внутрішніх інструментів для мобілізації місцевих заощаджень, так як у минулому держава не ефективно розподіляла ресурси в Україні, тому ці кроки стають ще важливішими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна А. С. Класифікація фінансових послуг. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 96-99.
2. Бондар Н. М. Перспективи використання заходів державно-приватного партнерства для забезпечення конкурентоспроможності сфери послуг. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. №16. С. 62-69. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/360/340>.
3. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності (2016-2021pp.) з урахуванням перегляду даних платіжного балансу. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vvp_rik/vtr_rik16-21.xlsx
4. Гончаренко О. М., Світлична О. С. Системи надання фінансових послуг: сучасні тенденції та перспективи. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2016. № 2(61). С. 173-183
5. Горин В. П., Квасниця О. В. Перспективи нарощування фінансових ресурсів закладів охорони здоров'я в умовах війни та поствоєнного відновлення України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 14. С. 27-33. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48269>
6. Десятнюк О. М., Крисоватий А. І., Птащенко О. В. Цифрова інклюзія: фінансові та маркетингові аспекти. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 3 (14). С. 93-102. DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.10
7. Денисенко Б. Банківська послуга як цивільно-правова категорія. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2008. Вип. 79. С. 55-59.
8. Дроздова Н. В. Договір про надання фінансових послуг у цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.0.03. Київ, 2005. 202 с.
9. Дубина М. Економічна сутність та види фінансових послуг. *Світ фінансів*. 2016. Вип. 3. С. 124-135.
10. Караваєва К. В. Ринок фінансових послуг і його місце в структурі

- фінансового ринку. *Аспірантські записки*. 2008. № 26 (60). С. 122-127.
11. Кількість суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності (2010-2021). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/fin/pssg/ksg_ek_2010_2021_ue.xlsx
 12. Клейменова С. М. До питання про якість банківських послуг. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. № 108. С. 26-29.
 13. Коваленко Ю. Фінансові послуги: сутність і класифікація. *Світ фінансів*. 2012. Вип. 3. С. 162-169.
 14. Корчинський І.О., Шевчук Я.В., Піхоцька О.М., Банера Н.П. Проблеми функціонування ринку фінансових послуг України в Умовах війни. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. Випуск 36/2023. с.301-309.
 15. Кузьменко К.Е. Механізм державного регулювання сфери фінансових послуг: проблеми забезпечення балансу публічного та приватного інтересу: дис. ... канд. держ. упр. (доктора філософії) 25.00.02 «Механізми державного управління» (281 – Публічне управління та адміністрування). Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти», Вінниця, 2024. 258с.
 16. Лепех С. Поняття споживчої фінансової послуги. *Legea și Viața*. 2019. № 10/2 (334). С. 77-80.
 17. Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін (тарифів) на споживчі товари (послуги) і розрахунку індексу споживчих цін: Наказ Державного комітету статистики України від 14.11.2006 № 519. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0519202-06#Text>
 18. Методологія наукових досліджень: навч. посіб. / В. М. Булавинець, В. П. Горин, О. В. Квасниця [та ін.]; за ред. В. П. Горина. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2023. 170 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/49323>

19. Михайлюк Г. О., Рустамзаде А. Х., Бахішов А. М. Діджиталізація фінансових послуг і виклики адаптаційного контролю. Фінансова-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики. 2021. № 3 (38). с. 46-55.
20. Мойсеєнко І.П. Ринок фінансових послуг: навчальний посібник. Київ: МАУП, 2006. 360 с
21. Моргулець О. Б. Закономірності розвитку сфери послуг в процесі становлення інформаційного суспільства та суспільства знань. *Ефективна економіка*. 2014. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3233>.
22. Муленко В. М. Особливості сфери послуг як економічної системи / Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2021 року). К.: ДУІТ, ХНУРЕ. 2021. С. 580-581. URL: <https://philarchive.org/archive/МАК-14>.
23. Муленко В. М. Розвиток сфери послуг України в умовах воєнного часу / Економіка підприємства: вектори розвитку в умовах глобальних змін. Матеріали науково-практичної конференції (м. Вінниця, 27-28 травня 2022 р.). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 14-18. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/eko/52may2022/3.pdf>.
24. Муленко В. М. Сфера послуг на шляху цифровізації у глобальному поділі праці / Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях: збірник матеріалів XVI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 25-26 листопада 2021 р.) / за ред. А. В. Череп. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2021. С. 34-35.
25. Муленко В.М. Розвиток сфери послуг як фактор підвищення конкурентоспроможності національної економіки в системі глобального поділу праці : дис. ... доктора філософії: 051. *Національний транспортний університет*, Київ, 2023. 302 с.

26. НБУ. Огляд банківського сектору. Лютий 2023.
URL:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4
27. НБУ. Огляд небанківського фінансового сектору. Березень 2023.
URL:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4
28. Новіков Н. Б. Поняття та види фінансових послуг: доктринальний та легальний аспекти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 276-27
29. Обсяг реалізованих послуг за регіонами за видами економічної діяльності у I кварталі 2021 року.
URL:https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/posl/dpsp_I_2021.xlsx
30. Обсяг реалізованих послуг за регіонами за видами економічної діяльності у II кварталі 2021 року.
URL:https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/posl/dpsp_II_2021.xlsx
31. Обсяг реалізованих послуг за регіонами за видами економічної діяльності у III кварталі 2021 року. URL:
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/posl/dpsp_III_2021.xlsx
32. Обсяг реалізованих послуг за регіонами за видами економічної діяльності у IV кварталі 2021 року. URL:
https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/posl/dpsp_IV_2021.xlsx
33. Охріменко Я. Аналітична записка. Переговорний розділ «Фінансові послуги». Що потрібно зробити, аби наблизити вступ України до ЄС? Центр економічної стратегії. Київ. 2024. 58с.
34. Про схвалення концепції розвитку та цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження Плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>

35. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 р. № 1953-IX: за станом на 06.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
36. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-III: за станом на 07.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>
37. Семеног А. Ю. Цифрові фінансові послуги як основний продукт діяльності фінтех-компаній. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2021. № 4. С. 142–152
38. Семеног А. Ю. Сутність, ознаки та концептуальна модель надання фінансових послуг. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2021. № 22 (50). С. 66-74.
39. Солошкіна І.В. Фінансові послуги як правова категорія: поняття, суттєві сторони та інші ознаки. *Форум права*. 2013. № 4. С. 388–394.
40. Степанова Т. В. Щодо шляхів підвищення ефективності електронних реєстрів та баз даних (на прикладі житлової, земельної сфер, сфери фінансових послуг, правосуддя та виконання судових актів). Аналітично-порівняльне правознавство. 2021. №4. С.202-207.
41. У 2023 році 40% експорту послуг та 43% імпорту припадало на ЄС. URL: <https://skilky-skilky.info/u-2023-rotsi-40-eksportu-posluh-ta-43-importu-prypadalo-na-yes/>
42. Україна легалізувала криптосектор – Президент підписав профільний Закон. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/ukraina-legalizuvala-kriptosektor-prezident-pidpisav-profilniy-zakon> (дата звернення: 26.08.2023).
43. Хоружий С. Фінансові послуги: зміст, значення та перелік. *Ринок цінних паперів*. 2016. № 7-8. С. 83-92.
44. Шевчук О. Поняття та правова природа фінансових послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 5. С. 29-32
45. Шклярук С. Г. Ринки фінансових послуг: теорія, методи, інструменти та практика: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 528с.

46. Шулюк Б. Актуальні проблеми державного фінансування в контексті реалізації партнерських інфраструктурних проєктів держави і бізнесу. *Світ фінансів*. 2021. Вип. 2 (67). С. 79–93.
47. Щодо виконання у 2006 р. Плану дій Україна-ЄС: Розпорядження КМУ від 19.05.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0171558-06#Text>
48. Юрій С.І., Луцишин О.О. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки. *Фінанси України*. 2010. № 11. С. 48-59.
49. Яценко І.В. Дефініції фінансової послуги: семантичний аналіз родового поняття. *Вісник Університету банківської справи*. 2020. № 3 (39). С. 73-78.
50. Demirgüç-Kunt A., Klapper L., Singer D., Ansar S., Hess J. The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech evolution. Washington, D.C.: World Bank, 2018. P. 10. URL : <https://www.fsb.org/wp-content/uploads/R270617.pdf>
51. Elderson F. COVID-19 – A digitalisation boost and the supervisory response. Speech presented at the SSM Roundtable, Berlin, Germany. 2020. September. URL : <https://www.bis.org/review/r201001d.pdf>
52. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). Digital Disruption in Banking and its Impact on Competition. 2020. URL: <http://www.oecd.org/daf/competition/digital-disruption-in-financial-markets.htm>
53. World trade statistical review 2022. WTO. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/wtsr_2022_e.pdf